

VOLD I NÆRE RELASJONER
- MED FOKUS PÅ VOLD MOT KVINNER

Universitetet i Oslo
Det juridiske fakultet

Kandidatnummer: 660
Leveringsfrist: 25.11.2010
Til sammen 17 756 ord
22.11.2010

Innholdsfortegnelse

<u>1</u>	<u>INNLEDNING.....</u>	<u>1</u>
1.1	Avhandlingens tema	1
1.2	Bakgrunnen for valg av tema	3
1.3	Avgrensning	4
1.4	Definisjoner	5
1.5	Den videre fremstillingen.....	5
<u>2</u>	<u>ET RETTSHISTORISK PERSPEKTIV</u>	<u>7</u>
2.1	Bakgrunnen for etableringen av et nytt straffebud mot vold i nære relasjoner	8
<u>3</u>	<u>RETTSKILDER.....</u>	<u>11</u>
3.1	Oversikt over rettskildebildet.....	11
3.2	Juridisk- og kvinneverettslig metode.....	11
<u>4</u>	<u>STRAFFELOVEN § 219 (2005).....</u>	<u>13</u>
4.1	Straffeloven § 219 (1).....	13
4.1.1	”True, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke”	13
4.1.2	”Grovt eller gjentatt”	16
4.1.3	Personkrets.....	18
4.2	Straffeloven § 219 (2).....	20
4.2.1	“Grovt”	21
4.2.2	“Betydelig skade”	23
4.3	Strafferamme og straffeutmåling.....	23
4.4	Skyldkravet	26

4.5	Straffeloven § 219 sitt anvendelsesområde	26
4.6	Anvendelsen av § 219 i praksis	28
4.6.1	Domstolenes anvendelse av § 219.....	28
4.6.2	Riksadvokatens syn på anvendelsen av straffeloven § 219.....	31
4.6.3	Kvinnepanelets syn på anvendelsen av straffeloven § 219.....	31
4.6.4	Forarbeidene til den nye straffeloven av 2005.....	32
4.7	Konsekvensene av at straffeloven § 219 ikke anvendes på riktig måte	33
4.8	Erstatning	36
4.9	Bistandsadvokat	38
4.10	Avsluttende bemerkninger	40
5	<u>POLITIETS ARBEID MED SAKER VEDRØRENDE VOLD I NÆRE RELASJONER</u>	41
5.1	Hvordan politiet får rede på volden	42
5.1.1	... ved utrykning.....	43
5.1.2	... ved anmeldelse.....	44
5.2	Etterforskningen	45
5.3	Påtale	48
5.4	Avsluttende bemerkninger	49
6	<u>STRAFFESAKEN</u>	50
6.1	Bevispørsmål i saker om vold i nære relasjoner	50
6.1.1	Særlig om adgangen til å lese opp tidligere politiforklaringer.....	51
6.1.2	Særlig om legeerklæringer som bevis.....	53
6.1.3	Lyd og bildeopptak.....	54
6.2	Avsluttende bemerkninger	55
7	<u>VEIEN VIDERE</u>	56

7.1	Presentasjon av straffeloven av 2005	56
7.2	Alternative metoder for å håndtere saker om vold i nære relasjoner	58
7.3	Avsluttende bemerkninger.....	59
8	<u>LITTERATURLISTE</u>	<u>62</u>
8.1	Lover	62
8.2	Forskrifter	62
8.3	Forarbeider	62
8.4	Dommer	63
8.5	Dommer fra EMD.....	64
8.6	Litteratur	64
8.7	Rundskriv	65
8.8	Andre kilder	65

1 Innledning

1.1 Avhandlingens tema

”Vold i nære relasjoner rammer hardt og har alvorlige følger for de som opplever den. Volden innebærer en tredelt krenkelse. For det første er både den fysiske og psykiske volden som utøves ofte rå og brutal. For det andre innebærer den et tillitsbrudd, fordi den utøves av et menneske som en i utgangspunktet har et nært forhold til. Og for det tredje foregår den ofte på et sted der en skal føle seg trygg – i eget hjem(...) vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet, kan gi store helseskader og er et brudd på grunnleggende menneskerettigheter.”¹

Avhandlingens tema er vold mot kvinner i nære relasjoner. Det er straffbart å utøve vold i nære relasjoner etter Den Almindelige Borgerlige Straffelov 22. mai 1902 nr. 10 (straffeloven), § 219. Denne bestemmelsen er spesielt rettet mot mishandling i nære relasjoner. Bestemmelsen rammer blant annet den som grovt eller gjentatt mishandler sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer. Bestemmelsen rammer også den som mishandler sine barn, stebarn, foreldre eller noen i sin husstand. Straffeloven § 219 verner også familiemedlemmer som har vært vitne til fysisk og psykisk mishandling.²

Straffeloven § 219 tar for seg alle hensyn som gjør seg gjeldende i slike saker. Jeg har under arbeidet med avhandlingen, imidlertid sett at bestemmelsen ikke alltid blir benyttet som forutsatt fra lovgiver. Dette vil underbygges nærmere i avhandlingen. Dersom reglene om vold i nære relasjoner ikke blir anvendt som forutsatt, kan dette føre til at rettsikkerheten til fornærmede, som i utgangspunktet er i en svært vanskelig situasjon, blir svakere.

Ettersom vold i nære relasjoner som regel foregår i hjemmet, og siden det er et nært forhold mellom fornærmede og voldsutøver, er det vanskelig å avdekke denne typen

¹ Vendepunkt s. 1

² Rt. 2010 s. 949

vold. I avhandlingen pekes det derfor på ulike utfordringer knyttet til politiets håndtering av disse sakene. Bevissituasjonen er også spesielt vanskelig i slike saker, ettersom fornærmede i mange tilfeller velger å ikke samarbeide med politiet. Vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet og spørsmålet om volden skal få følger for voldsutøveren, er ikke opp til fornærmede å avgjøre. Det foreligger derfor ubetinget offentlig påtale i slike saker. Dette betyr at det er politiet som avgjør om det skal tas ut tiltale. I avhandlingen vil det bli diskutert hva politiet kan gjøre for å sikre bevis. Det vil også bli drøftet hvilke bevis som kan benyttes under en eventuell hovedforhandling.

Avhandlingen vil i hovedsak omhandle straffeloven § 219, som i dag skal være den primære bestemmelsen i saker vedrørende vold i nære relasjoner. Denne bestemmelsen ble vedtatt i 2005, og trådte i kraft 01.01.06. Før denne bestemmelsen trådte i kraft, inneholdt straffeloven en bestemmelse som var ment å regulere vold i nære relasjoner i daværende straffeloven § 219. I de tilfeller der den tidligere bestemmelsen om vold i nære relasjoner blir omtalt i avhandlingen, vil denne omtales som straffeloven § 219 (1902). Den nåværende bestemmelsen omtales da som straffeloven § 219 (2005).

Vold i nære relasjoner er et omfattende problem. I en landsomfattende undersøkelse fra 2005 viste det seg at rundt ni prosent av kvinner over 15 år i Norge har vært utsatt for grov vold av sin nåværende eller tidligere kjæreste en eller annen gang i livet.³ Volden fører også til tap av menneskeliv. Tall fra Den nasjonale enhet for bekjempelse av organisert og annen alvorlig kriminalitet – KRIPOS, viser at i løpet av de siste ti årene har mellom seks og tolv kvinner blitt drept årlig av sin nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer. Dette utgjør mellom 20 og 30 prosent av alle drap som blir begått i Norge.⁴

Ifølge tall fra politiet ble det i 2009 registrert totalt 2.144 anmeldelser av mishandling i familieforhold.⁵ I 2009 overnattet 1.878 personer på et krisesenter.⁶ 96 prosent av alle beboerne ved landets krisesentre oppgav mannlig overgrep. 72 prosent av beboerne

³ Vendepunkt s. 3

⁴ <https://www.politi.no/kripos/statistikk/drap/> (06.11.10)

⁵ https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_585.pdf (06.11.10)

⁶ Rapportering fra krisesentrene 2009 s. 1

oppgå at overgriperen var samboer eller ektefelle, mens 17 prosent av beboerne oppga at overgriperen var tidligere ektefelle eller samboer.⁷

Juridisk rådgivning for kvinner (JURK)⁸ har siden oppstarten i 1974 registrert vold mot kvinner. I juni 2010 begynte JURK imidlertid å registrere hvor mange av klientene som tar kontakt på bakgrunn av vold i nære relasjoner. Statistikken fra JURK har tidligere ikke sondret mellom vold i nære relasjoner og andre former for vold mot kvinner. Fra juni 2010 til og med september 2010 var rundt tolv prosent av alle klientene som tok kontakt med JURK, utsatt for vold i nære relasjoner.⁹

Statistikken ovenfor indikerer at vold i nære relasjoner er et omfattende problem. Hvert år utsettes svært mange for denne typen overgrep. Etter JURKs erfaring viser tallene imidlertid bare toppene av hvor mange som blir utsatt for vold i nære relasjoner. JURKs erfaring gjennom saksbehandlingen, er at volden ofte har utviklet seg svært langt før fornærmede tar kontakt med et hjelpetiltak og da særlig med et krisesenter. Erfaringer fra JURK er også at fornærmede venter svært lenge med å anmelde vold i nære relasjoner. Etter JURKs erfaring, er det også store mørketall på området, da mishandling erfaringsmessig er et emne som er vanskelig å snakke om.¹⁰

1.2 Bakgrunnen for valg av tema

Da jeg skulle velge tema for masteroppgave, var det viktig for meg å skrive om et dagsaktuelt tema. Vold i nære relasjoner var derfor et naturlig valg. Det går nesten ikke en uke uten at temaet kommer opp i samfunnsdebatten. Dette kan for eksempel være i form av generelle reportasjer om stadig flere tilfeller av familievold, som for eksempel en artikkel fra NRKs nettavis som forteller om en stadig økning av antall tilfeller familievold på Sørlandet¹¹. Temaet kan også komme opp ved reportasjer om drap i nære

⁷ Rapportering fra krisesentrene 2009 s. 2

⁸ Heretter kalt JURK

⁹ Statistikk fra JURK, blir å finne i JURKs årsrapport 2010 (under utarbeidelse)

¹⁰ Se bla. JURKs årsrapport 2009 s. 15, 36 og 38

¹¹ Artikkel hentet fra: <http://web.retriever-info.com/services/webdocument.html?documentId=00272820101029136720323&serviceId=2>
(04.11.2010)

relasjoner, som for eksempel historien om den 41 år gamle mannen som i september i år drepte sin kone og sine tre barn før han tok sitt eget liv.¹²

Jeg har tidligere vært ansatt som saksbehandler hos JURK, på gruppen som arbeider med familievoldssaker. Jeg arbeidet med ulike problemstillinger knyttet til vold mot kvinner, og har fattet særlig interesse for temaet. Under min tid på JURK, ble jeg særlig interessert i hvordan saker vedrørende vold i nære relasjoner blir behandlet i praksis.

Temaet er også interessant sett fra lovgivers side. Det finnes en rekke forarbeider¹³ hvor det fremgår hvordan lovgiver har tenkt at bestemmelsen som regulerer familievold skal anvendes. Vold i nære relasjoner er også et av de virkelig store satsningsområdene til den sittende Regjering¹⁴. Dette vises tydelig ved at det er utarbeidet en egen handlingsplan mot vold i nære relasjoner - vendepunkt. Temaet er videre interessant sett fra politiets og rettsvesenets side. Anvendelse av reglene knyttet til familievold, som forutsatt av lovgiver, kan se ut som vanskelig. Håndhevingen av jus i teori og jus praksis er i så henseende svært interessant, og avhandlingen undersøker hvordan denne problemstillingen gjør seg gjeldende i saker vedrørende vold i nære relasjoner.

Denne avhandlingen er skrevet med støtte fra JURK. Vold i nære relasjoner er et tema JURK arbeider med gjennom sin saksbehandling, men også gjennom rettspolitisk og rettsopplysende arbeid. Avhandlingen inneholder derfor noen eksempler fra min tid som saksbehandler på JURK. I tillegg til dette, blir JURKs statistikker og årsrapporter benyttet i avhandlingen.

1.3 Avgrensning

Avhandlingen avgrenses til kun å omhandle vold utøvet mot kvinner i nære relasjoner, der voldsutøver er mann. Denne avgrensingen er foretatt med hensyn til avhandlingens fastsatte rammer. Det er imidlertid viktig å være oppmerksom på at overgrep ikke bare

¹² <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3827013.ece> (06.11.10)

¹³ Bla NOU 2003:31, og Ot.prp. nr. 113 (2004-2005)

¹⁴ Se Soria-Moria II:

http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/rapporter_planer/rapporter/2009/politisk-plattform-for-flertallsregjerin.html?id=579058 (06.11.10)

begås av menn overfor deres kvinnelige ektefelle eller samboer, selv om dette er statistisk sett det vanligste. Overgrep begås også av voksne barn mot foreldre, av kvinner mot nåværende eller tidligere ektefelle eller samboer, og av menn og kvinner i homofile parforhold. Overgrep begås også mot barn i nære relasjoner.¹⁵ Dette faller imidlertid utenfor avhandlingen.

Avhandlingen avgrenses mot hvordan spørsmål knyttet til vold i nære relasjoner er regulert internasjonalt. Det vil ikke bli gjort rede for hvilke konvensjoner Norge er forpliktet av for å hindre vold i nære relasjoner, da dette i seg selv er et svært omfattende tema. Avhandlingens ord og tidsbegrensning tillater derfor ikke behandling av dette temaet.

Det vil i det følgende også gjøres rede for saksgangen i en familievoldssak fra anmeldelse til dom. Det vil imidlertid ikke gjøres rede for de prosessuelle reglene som kommer til anvendelse. Avhandlingen avgrenses til kun å behandle hva det er som gjør saksgangen i familievoldssaker særlig utfordrende i forhold til andre straffesaker.

1.4 Definisjoner

I denne avhandlingen benyttes samme definisjon på vold mot kvinner som kvinnevoldsutvalget benyttet i sin innstilling NOU 2003:31. Vold i nære relasjoner defineres som fysisk, psykisk og seksuell vold mot kvinner, herunder voldtekt.¹⁶

1.5 Den videre fremstillingen

I den videre fremstillingen presenteres bakgrunnen for bestemmelsen i kapittel 2. Det ses hen til hvordan familievoldsspørsmål har blitt regulert i rettshistorien, og bakgrunnen for den nåværende straffelovgivningen på området blir presentert. Videre gis det i avhandlingens kapittel 3, en kort redegjørelse for den juridiske metoden som er lagt til grunn i avhandlingen.

¹⁵ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 2

¹⁶ NOU 2003:31 s. 29

I avhandlingens kapittel 4 blir det gitt en grundig redegjørelse for straffeloven § 219. Bestemmelsens innhold blir klarlagt, og det gjøres rede for spørsmålene knyttet til bestemmelsens anvendelsesområde. Videre diskuteres det hvorvidt straffeloven § 219 blir anvendt som forutsatt. Det gjøres også rede for hvilke konsekvenser det får dersom bestemmelsen ikke blir anvendt som forutsatt.

Avhandlingen legges videre opp etter saksgangen i en familievoldssak fra anmeldelse til dom. Det gjøres i kapittel 5 rede for politiets arbeid med saker vedrørende vold i nære relasjoner. I avhandlingens kapittel 6, blir de særlige utfordringene knyttet til en eventuell straffesak presentert. Det fokuseres på bevissituasjonen i disse sakene.

I avhandlingens kapittel 7, redegjøres det for veien videre. I kapittel 7.1 blir bestemmelsene om vold i nære relasjoner i den nye straffeloven av 2005, som er vedtatt men ennå ikke trådt i kraft, presentert. Det vil videre i kapittel 7.2, kort redegjøres for teorien om restorative justice, dette som en alternativ måte å håndtere saker vedrørende vold i nære relasjoner på. Avhandlingen rundes av i kapittel 7.3 med noen avsluttende bemerkninger. De viktigste utfordringene blir oppsummert. Jeg vil avslutningsvis redegjøre for hva jeg mener kan gjøres for å bedre problemene jeg har sett under arbeidet med avhandlingen.

2 Et rettshistorisk perspektiv

Det gjøres i det følgende rede for bakgrunnen til den nåværende straffeloven § 219 (2005) og utviklingen frem mot bestemmelsens tilblivelse.

Under arbeidet med å lage ny straffebestemmelse om vold i nære relasjoner satte regjeringen i 2001, ned et utvalg som skulle se på hvordan ulike problemstillinger knyttet til vold mot kvinner kunne løses. Utvalget fikk navnet Kvinnevoldsutvalget, og utformet innstillingen NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold.

Utvalget begynte arbeidet med innstillingen med å se på hvordan rettshistorien har gjenspeilet en kjønnskjev virkelighet. De mente at hvordan vold mot kvinner har blitt behandlet i rettshistorien, kan gi en viktig pekepinn på hvorfor vi behandler vold mot kvinner som vi gjør i dag. Lovgivningen som tradisjonelt har beskyttet menns rettigheter fremfor kvinnens, ble gjennomgått. Allerede i romersk rett ble kvinnen sett på som mannens eiendom, og mannen ble ikke stilt strafferettslig ansvarlig dersom han drepte sin ektefelle. I Norge ble mannens rett til å tukte sin kone fjernet i 1687, men det var ikke før i 1909 at vold ble gyldig som skilsmissegrunn.¹⁷

Kvinnevoldsutvalget så også på utviklingen av voldtektslovgivningen for å få et bedre innblikk i synet på vold mot kvinner. Vi har i Norge hatt et forbud mot voldtekt helt siden 900-tallet. Det har imidlertid ikke vært tradisjon for å reise tiltale mot voldtekt i ekteskapet. Første dom på området kom så sent som i 1974, da Høyesterett domfelte en mann som hadde voldtatt sin ektefelle.¹⁸ Utvalget viser til at synet på kvinnen som mannens eiendom og patriarkalske holdninger generelt, er av betydning for å forstå hvilke underliggende strukturer som fortsatt er til stede når det gjelder problematikken rundt vold mot kvinner.¹⁹

¹⁷ NOU 2003:31 s. 29

¹⁸ Rt. 1974 s. 1121

¹⁹ NOU 2003:31 s. 29

Før den nåværende straffeloven § 219 trådte i kraft i 2006, var det et straffebed mot vold i nære relasjoner i daværende straffeloven § 219 (1902). Bestemmelsen rettet seg mot den som ved *”vanrøgt, mishandling eller anden lignende adfærd”* krenket sine plikter mot ektefelle, barn eller andre som stod under hans omsorg. *”Vanrøkt”* omhandlet mangel på grunnleggende livsnødvendigheter.²⁰

Den tidligere straffeloven § 219 (1902) var ment til å fange opp psykisk mishandling som ikke ble omfattet av bestemmelsene om legemskrenkelser i straffeloven §§ 228 og 229. Den tidligere § 219 (1902), hadde imidlertid en viktig begrensning i forhold til den nåværende lovgiving; bestemmelsen beskyttet kun krenkelser som skjedde mens man var å regne som ektefeller. Det gikk et skjæringstidspunkt ved skilsmissen. Bestemmelsen kunne derfor ikke benyttes på tilfeller der volden ble utøvd etter en skilsmisse.²¹

Straffeloven § 219 (1902) inneholdt også et vilkår om at fornærmede måtte *”på Grund av Sygdom, Alder eller andre omstendigheder være ude av stand til at hjelpe sig selv”*. Den uklare ordlyden i bestemmelsen førte til at de alminnelige straffebestemmelsene om legemskrenkelser oftere ble benyttet enn bestemmelsen om vold i nære relasjoner. Dette førte igjen til at fornærmede ikke var vernet mot de psykiske lidelsene som voldshandlingene kunne påføre offeret.²²

2.1 Bakgrunnen for etableringen av et nytt straffebed mot vold i nære relasjoner

Kvinnevoldsutvalget ble gitt i mandat å:

”... utrede stillingen for kvinner som utsettes for fysisk og psykisk vold, trusler og overgrep fra nåværende eller tidligere samlivspartnere. Utvalget kan også vurdere om utredningen skal omfatte vold fra andre nærstående personer. Utvalgets arbeid skal styrke stillingen til kvinner utsatt for vold og overgrep gjennom å foreslå

²⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

²¹ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) pkt. 4.1

²² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt 4.1

forbedringer og innskjerpinger av lovverket, iverksettelse av forbedrede forebyggende tiltak og utvikling av tiltak for at ofrene kan bli møtt av offentlige instanser på en bedre måte.”²³

Utvalget påpekte to viktige svakheter ved lovgivningen. Den første svakheten var at det ikke fantes en egen bestemmelse som reelt fanget opp psykisk vold. Den andre svakheten var at straffelovgivningen ikke fanget opp kompleksiteten i saker om vold i nære relasjoner. Utvalget påpekte at det er summen av voldsbruken, det at kvinnen hele tiden lever under en trussel om vold, som kjennetegner denne formen for vold. Utvalget ønsket derfor en bestemmelse som rammer helheten i mishandlingen.²⁴

Utvalget fremmet forslag om å utarbeide en bestemmelse som kun rettet seg mot vold mot kvinner. Justiskomiteen på Stortinget var ikke enig i at bestemmelsen kun skulle omfatte vold mot kvinner, og uttalte at:

”Komiteen mener det er behov for en egen bestemmelse i straffeloven om vold i nære relasjoner. Komiteen viser til at en straffebestemmelse om vold i nære relasjoner primært vil ramme vold mot kvinner. Like fullt mener komiteen at regelen må utformes kjønnsnøytralt.”²⁵

Med unntak av anbefalingen om at bestemmelsen kun skulle omfatte vold mot kvinner, ble anbefalingene fra kvinnevoldsutvalget fulgt opp i Ot.prp. nr. 113 (2004-2005). Departementet bemerket i proposisjonen at selv om Høyesterett har fastslått at voldshandlingene alene ikke skal være avgjørende for straffverdigheten, men også mishandlingens varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer i hjemmet, er ikke dette tilstrekkelig beskyttelse for saker om vold i nære relasjoner.²⁶

Videre bemerket departementet at selv om det er slik at kompleksiteten og helheten ved vold i nære relasjoner vektlegges som et moment ved straffutmålingen ved anvendelsen

²³ Kongelig resolusjon 29. august 2001

²⁴ NOU 2003:31 s. 144

²⁵ Innst. O. Nr. 72 (2004-2005) s. 58

²⁶ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.3.4

av de generelle bestemmelsene mot legemskrenkelser, blir dette prinsippet enda tydeligere dersom det også går frem av straffelovens ordlyd.²⁷

Departementet var i tillegg enig i utvalgets og høringsinstansenes syn på at det også er nødvendig at de psykiske krenkelsene gjøres straffbare. Departementet var også enig med utvalget at disse krenkelsene ikke kan sies å omfattes av straffeloven §§ 228 og 229. De påpeker at også trusler om mindre alvorlige legemskrenkelser bør belegges med straff når de inngår som et ledd i systematisk mishandling av gjerningspersonens nærmeste.²⁸

²⁷ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.3.4

²⁸ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.3.4

3 Rettskilder

3.1 Oversikt over rettskildebildet

Den primære rettskilden som er benyttet i avhandlingen er straffeloven § 219, med tilhørende forarbeider. I tillegg til dette er det lagt vekt på rettspraksis. Dommer fra Høyesterett står sentralt, men også dommer fra lagmannsretten er benyttet for å illustrere ulike problemstillinger.

3.2 Juridisk- og kvinnerettslig metode

I tråd med kvinnerettslig metode ses de kjønnsnøytrale strafferettslige reglene i sammenheng mot den kjønnede virkelighet. Kvinnerettslig metode reises i hovedsak fra tre kildegrunnlag: Empiri om kvinners livsforhold og rettsreglers virkemåte, rettskilder og rettsdogmatikk og endelig de kvinnerettslige hensyn som ligger til grunn for arbeidet.²⁹ Avhandlingen tar utgangspunkt i alminnelig juridisk metode, men empiri benyttes i tillegg jf. den kvinnerettslige metode. Det vil i det følgende bli kort gjort rede for de rettskildene som er benyttet i avhandlingen. Videre vil det bli diskutert hvilken vekt de ulike rettskildene har.

Eckhoffs alminnelige metodelære³⁰ legges til grunn for rettskildespørsmålene i avhandlingen. Lovteksten er det naturlige rettskildemessige utgangspunktet, med særlig vekt på den naturlige språklige forståelsen av ordlyden. Juridisk litteratur er i noen grad benyttet i avhandlingen. Lovkommentaren til straffeloven er benyttet som et supplement for å tolke ordlyden i lovteksten. Det presiseres at juridisk litteratur ikke veier tungt rettskildemessig, og at litteraturen derfor er benyttet som et supplement til de primære rettskildene lovtekst, forarbeider og rettspraksis.

I tillegg til dette, benyttes straffelovens forarbeider som rettskildefaktor. Den viktigste årsaken til at forarbeider kan gis en rettskildemessig betydning, er at de inneholder uttalelser om hva som har vært formålet med loven, og dens enkelte bestemmelser.³¹ I

²⁹ Dahl, 1985 s. 55

³⁰ Eckhoff og Helgesen 2001

³¹ Eckhoff og Helgesen 2001 s. 68

forarbeidene til straffeloven § 219 er det gitt uttrykk for at rettsstilstanden ikke var tilfredsstillende med den tidligere bestemmelsen om vold i nære relasjoner. Det er også uttrykt hvilke hensyn den nye bestemmelsen skal omfatte. Dette gjør forarbeidene til relevante rettskilder ved tolkningen av straffeloven § 219.

Rettspraksis er også benyttet som rettskildefaktor. I avhandlingen fokuseres det på praksis fra Høyesterett, men på grunn av manglende praksis på området, er også praksis fra lagmannsretten benyttet. Underrettspraksis har som utgangspunkt, ikke like stor rettskildemessig vekt som praksis fra Høyesterett, men ettersom det er lite Høyesterettspraksis på området, får praksis fra lagmannsretten større vekt.³²

I avhandlingen er også rundskriv fra Riksadvokaten benyttet. Rundskriv har i utgangspunktet liten rettskildemessig vekt. Riksadvokatens rundskriv blir imidlertid lagt vekt på av politiet og påtalemyndigheten. Riksadvokatens har utviklet et særskilt rundskriv om familievold³³. Dette rundskrivet gir veiledning til hvordan lovbestemmelsene vedrørende familievold skal tolkes, og gir viktige retningslinjer for hvordan politiet skal arbeide med slike saker. Det er derfor naturlig å benytte Riksadvokatens rundskriv som rettskildefaktor i avhandlingen. Særlig gjelder dette når det drøftes hvordan politiet arbeider.

³² Eckhoff og Helgesen 2001 s. 227

³³ Riksadvokatens rundskriv 3/2008

4 Straffeloven § 219 (2005)

Straffeloven § 219 trådte i kraft 01.01.06 ved lov av 21.12.05 nr. 131. Bestemmelsen finnes i straffelovens spesielle del, kapittel 20 om forbrytelser med hensyn til familieforhold. De to mest sentrale forarbeidene er inntatt i henholdsvis NOU 2003:31 og Ot.prp. nr. 113 (2004-2005).

Under dette kapittelet vil straffeloven § 219 presenteres. Bestemmelsens ordlyd vil bli gjennomgått, og det vil bli gjort rede for hvilke straffbare handlinger som omfattes av bestemmelsen. Det vil gjøres rede for hvilken strafferamme som gjelder for overtredelse av bestemmelsen, og det vil bli sett på hvilket straffenivå retten har lagt til grunn i ulike saker. Videre vil departementets syn på bestemmelsens anvendelsesområde presenteres, og det vil bli gitt ulike eksempler på hvordan bestemmelsen blir anvendt i praksis. Det vil også diskuteres hvilke konsekvenser det får for fornærmede dersom bestemmelsen ikke blir anvendt som forutsatt. Avslutningsvis vil det kort gjøres rede for hvilke muligheter fornærmede har til å kreve erstatning i form av oppreisning for overtredelse av bestemmelsen. Det vil også kort gjøres rede for reglene som omhandler retten til bistandsadvokat.

4.1 Straffeloven § 219 (1)

Straffeloven § 219 (1) har følgende ordlyd:

”Den som ved å true, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke, grovt eller gjentatt mishandler

a) Sin tidligere eller nåværende ektefelle

(...) Straffes med fengsel inntil 4 år”

4.1.1 ”True, tvinge, begrense bevegelsesfriheten til, utøve vold mot eller på annen måte krenke”

Straffeloven § 219 (1) inneholder fire handlingsalternativer som etter den naturlige språklige forståelsen av ordlyden, også rammes av bestemmelsene om tvang og trusler i

straffeloven §§ 222 og 227, frihetsberøvelse i § 223 og legemskrenkelser i §§ 228 og 229.

Etter forarbeidene til straffeloven § 219 kan det finnes veiledning for hvordan de nevnte handlingsalternativene skal tolkes, i de generelle straffebudene som også regulerer handlingene.³⁴

Etter første handlingsalternativ i bestemmelsen er det forbudt å true noen i nære relasjoner. Ordlyden i straffeloven § 227 kan gi veiledning til hvordan handlingsalternativet "true" skal tolkes. Etter straffeloven § 227 er det straffbart i ord eller handling å true noen "med et straffbart Foretagende" som kan gi fengsel i inntil et år. Dersom trusselen er gitt under slike omstendigheter at den er skikket til å fremkalle alvorlig frykt, er det også straffbart å true med handlinger som kan gi fengsel i inntil seks måneder. Eksempler på trusler i nære relasjoner kan være trusler om å drepe fornærmede eller fornærmedes familie, eller trusler om å utøve vold mot fornærmede eller fornærmedes familie.

Ordlyden i straffeloven § 222 kan gi veiledning for hva som ligger i handlingsalternativet "tvinge". Etter denne bestemmelsen, er det straffbart ved rettstridig adferd å tvinge noen til å gjøre, tåle eller å unnlate noe. Den naturlige språklige forståelsen av ordet tvinge, er å påvirke noen til å handle mot sin vilje. Straffeloven § 219 rammer derfor den som tvinger sin ektefelle eller samboer til å gjøre noe hun (han) ikke vil.

Det tredje handlingsalternativ i straffeloven § 219 innebærer å begrense bevegelsesfriheten. Straffeloven § 223 oppstiller straff for den som "berøver Friheden" til noen. Etter den naturlige språklige forståelsen av ordlyden i straffeloven § 219, rammer bestemmelsen den som begrenser sine nærstående å bevege seg fritt. Dette kan for eksempel innebære at det er straffbart etter bestemmelsen å hindre sin samboer eller ektefelle å gå ut, eller sterkt begrense stedene ektefellen kan besøke.

³⁴ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.3.4

Fjerde handlingsalternativ i straffeloven § 219 er å utøve vold. Voldsutøvelse er også straffbart etter bestemmelsene i straffeloven §§ 228 og 229 som omhandler legemsfornærmelse og legemsbeskadigelse. Typiske voldshandlinger er å slå, sparke, lugge etc. Etter juridisk teori³⁵ forutsetter vold, at det har blitt foretatt en kraftanstrengelse mot en annens legeme. Det kreves imidlertid ikke at handlingen har ført til en skade hos fornærmede.

Straffeloven § 219 rammer også andre tilfeller av vold enn de som til nå er omtalt. Bestemmelsen rammer den som ”*på annen måte krenker...*”. Ordlyden i dette handlingsalternativet favner vidt, og det er derfor nødvendig å benytte forarbeidene som rettskildefaktor for å tolke dette handlingsalternativet. Etter forarbeidene skal dette straffalternativet fange opp de mange sidene ved mishandling av nærstående. Dette alternativet rammer, ifølge forarbeidene, handlinger som inngår i mishandlingsmønstre, som psykiske krenkelser og trusler om legemsfornærmelser.³⁶

Etter forarbeidene skal handlingsalternativet omfatte krenkelsene som fornærmede blir utsatt for, og som det kan være vanskelig å sette ord på. Dette kan være trusler som ikke blir rammet av bestemmelsen i straffeloven § 227, eller psykisk mishandling som ikke rammes av §§228-231.³⁷

”*På annen måte krenker*” kan også etter forarbeidene ramme andre krenkelser som for eksempel seksuelle krenkelser, brudd på besøksforbud og etter omstendighetene mangel på nødvendig stell og pleie.³⁸

Eksempler på hva som kan falle inne under handlingsalternativet, kan illustreres fra saksbehandlingen på JURK.³⁹ Gjennom saksbehandlingen har vi ved flere tilfeller fått erfare det komplekse saksbildet i saker vedrørende vold mot kvinner i nære relasjoner. Det er vanlig at over griper for eksempel nekter fornærmede å ha mobiltelefon eller avlytter samtalene til fornærmede. Fornærmede lever i mange tilfeller under et strengt

³⁵ Bla Lovkommentaren til straffeloven av Matningsdal 2010 note 1816

³⁶ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

³⁷ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

³⁸ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

³⁹ Se bla. JURKs årsrapport 2007 s. 33

regime av regler og blir utsatt for eller truet med vold dersom disse reglene brytes. Slike handlinger kan være vanskelige å karakterisere som mishandling hver for seg, men vil etter tolkningen av forarbeidene falle inn under alternativet *”på annen måte krenker”*.

Departementet uttaler i forarbeidene til bestemmelsen at i tillegg til krenkelsen av legeme og sjel, skal det tillitsbruddet, og den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret omfattes. Det at handlingen skjer i hjemmet, særpreger denne typen vold. Det er disse elementene sett i sammenheng som gjør at offeret i begrenset grad kan føle seg trygg. Straffeloven § 219 rammer også krenkelser av, og skader på den psykiske integriteten.⁴⁰ Uttalelsene i forarbeidene illustrerer den vide betydningen av begrepet *”på annen måte krenker”*.

Det står ikke nevnt i ordlyden at handlinger etter straffeloven § 219 (1) må ha påført fornærmede en skade. Dette kan også utledes fra forarbeidene hvor departementet uttaler at:

*”Straffbarheten bør ikke bero på om offeret har tålt belastningen ved krenkelsen eller ikke. Det kreves derfor ikke at for eksempel graden av psykisk skade som potensielt kan ha påført offeret, angis eksakt.”*⁴¹

Hvordan fornærmede har tålt belastningen av mishandlingen kan imidlertid få betydning for straffutmålingen⁴² og dersom det er tale om erstatning. Det redegjøres for reglene vedrørende fornærmedes rett til erstatning i avhandlingens kapittel 4.8.

4.1.2 ”Grovt eller gjentatt”

For at straffeloven § 219 (1) skal ramme handlinger som er beskrevet ovenfor, må et av to tilleggskrav være oppfylt; mishandlingen må være grov eller gjentatt. Den naturlige språklige forståelsen av *”grovt eller gjentatt”*, er at krenkelsen har vært alvorlig eller at den har skjedd flere ganger.

⁴⁰ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.3.4

⁴¹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

⁴² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

For å klarlegge hva som ligger i vilkåret ”gjentatt”, tas det utgangspunkt i forarbeidene til straffeloven § 219. Etter forarbeidene kan en krenkelse anses som gjentatt dersom det for eksempel er tale om én legemskrenkelse og senere trusler om nye legemskrenkelser.⁴³ Det finnes også veiledning i juridisk litteratur for hvordan ordlyden skal tolkes. Matningsdal hevder i lovkommentaren til straffeloven, at det ikke er noe vilkår at samme handlingsalternativ er overtrådt for at krenkelsen skal være gjentatt. Det stilles, ifølge lovkommentaren, heller ikke noe krav om hvor nært i tid de ulike krenkelsene må ha skjedd for å kunne regnes som gjentatte. Det avgjørende er summen av krenkelsene.⁴⁴

Rettspraksis kan også benyttes som rettskildefaktor for hvordan vilkåret ”gjentatt” skal tolkes. Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2004 s. 844 er egnet til å illustrere vurderingstemaet for hvorvidt handlingen kan anses som ”gjentatt”. Dommen ble avsagt før den nåværende straffeloven § 219 (2005) trådte i kraft, men er likevel egnet til å illustrere vurderingstemaet. Retten uttaler at det må skilles mellom saker som dreier seg om en eller flere mer isolerte voldsepisoder og typiske familievoldssaker. Det siteres videre fra førstvoterende:

”I vår sak peker lagmannsretten på at «legemsfornærmelsene har funnet sted jevnlig i over fem år fortrinnsvis i deres felles hjem, og at volden har vært kombinert med psykisk mishandling i form av trusler og kontrollerende adferd». – Sentralt i vurderingen av hvor straffverdig forholdet er, blir da ikke bare hvor grove voldshandlingene er, men også mishandlingens varighet over tid, den psykologiske bindingen mellom gjerningsmannen og offeret, og det at handlingene skjer skjult – i hjemmet, som skulle være et trygt sted. Den frykten for vold – følelsen av å leve i et trusselregime – som blir skapt, kan oppleves som langt verre enn de enkelte voldshandlingene.”⁴⁵

Kvinnevoldsutvalgets innstilling, kan også benyttes som rettskildefaktor ved tolkningen av ordlyden. Utvalget uttaler at menns vold mot kvinner ikke kan sees som deler av en virkelighet. Der krenkelsene pågår over tid, lever kvinnene med en konstant trussel om

⁴³ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt 7.2

⁴⁴ Matningsdal, 2010 note 1736

⁴⁵ Rt. 2004 s. 844

vold. Utvalget benytter betegnelsen at ”kvinnene lever i volden”.⁴⁶ Av dette kan det utledes, at der kvinnene lever med en konstant trussel om vold innebærer dette at krenkelsene kan karakteriseres som gjentatte.

Etter ordlyden i straffeloven § 219 (1) begrenser bestemmelsen seg ikke til bare å ramme tilfeller av gjentatt mishandling. Etter ordlyden, rammer bestemmelsen også handlinger som kan karakteriseres som grove. Etter den naturlige språklige forståelsen av ”grovt” innebærer dette at også enkelttilfeller omfattes av bestemmelsen. Hvorfor det i slike tilfeller er straffeloven § 219 som kommer til anvendelse og ikke bestemmelsen om legemsbeskadigelse i straffeloven § 229, er ifølge forarbeidene av hensyn til at krenkelsen har skjedd i nære relasjoner. Departementet uttaler i forarbeidene at krenkelsene derfor skal omfattes av eget straffebed mot vold i nære relasjoner. Etter forarbeidene begrunnes dette med at én krenkelse kan være nok til å skape frykt hos fornærmede for at krenkelsen skal gjenta seg.⁴⁷ Departementet uttaler at:

”Ved avgjørelsen av om krenkelsen er grov, skal det foruten handlingens objektive grovhet legges vekt på om den var egnet til å skape frykt for nye krenkelser.”⁴⁸

Ordlyden i uttalelsen kan tolkes dit hen at det avgjørende ikke er om handlingen har skapt frykt, men om den var egnet til å skape frykt. Dette fører til at det ikke er den subjektive opplevelsen til fornærmede som skal legges til grunn. Det skal foretas en objektiv vurdering av om handlingen er egnet til å skape frykt hos fornærmede for at det kan skje nye krenkelser.

4.1.3 Personkrets

Straffeloven § 219 (1) bokstav a, rammer krenkelser rettet mot ”tidligere eller nåværende ektefelle”. Selv om det ikke fremgår av ordlyden er det forutsatt i

⁴⁶ NOU 2003:31 s. 49

⁴⁷ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

⁴⁸ Ot.prp. nr.113 (2004-2005) pkt. 7.2

forarbeidende at alternativet også skal omfatte nåværende og tidligere samboere. Etter forarbeidene vises det til at det:

”... følger av (straffeloven) § 5 tredje ledd at to personer som bor fast sammen under ekteskapsliknende forhold, likestilles med ektefeller”.⁴⁹

Matningsdal bemerker i lovkommentaren til straffeloven, at straffeloven § 5 inneholder en legaldefinisjon av hvem som skal regnes som *”nogens nærmeste”*, og ikke har som formål å gi en legaldefinisjon av hvem som skal regnes som ektefelle. Hvem som er å regne som ektefelle følger av ekteskapsloven og der er ikke samboere omfattet.

Matningsdal påpeker at det derfor hadde vært naturlig å nevne samboere særskilt i bestemmelsen dersom samboere skulle omfattes. Han understreker at det strenge legalitetsprinsippet i straffesaker fører til at det er tvilsomt om nåværende samboere omfattes av straffeloven § 219 (1) bokstav a.⁵⁰ Forarbeidene sitert overfor, er imidlertid klare og departementet mener at samboere er omfattet av bestemmelsen. Forarbeidene veier tyngre rettskildemessig enn juridisk litteratur, og dette taler for at samboere er omfattet av bestemmelsen.

Spørsmålet hvorvidt nåværende samboere er beskyttet av straffeloven § 219 (2005) (1) bokstav a, er ikke problematisert i rettspraksis, og det kan se ut som Høyesterett legger til grunn at samboere er omfattet av bestemmelsen. Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt. 2005 s. 929 tale som et eksempel på dette. Saken gjelder straff etter den tidligere § 219 (1902), men bestemmelsen er ikke endret på dette punkt. I dommen uttaler førstvoterende at:

”Jeg er enig i at det også i forhold til § 219 må legges til grunn at samboere likestilles med ektefeller.”

Med hensyn til det som er sitert fra rettspraksis og forarbeider, legges det til grunn at nåværende samboere er omfattet av straffeloven § 219 (2005) (1) bokstav a.

⁴⁹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

⁵⁰ Matningsdal 2010, Note 1737

I forhold til den tidligere bestemmelsen i § 219 (1902) er straffebudet utvidet ved at også tidligere ektefelle er tatt med. Etter departementets vurdering var det uheldig at reglene tidligere kun beskyttet fornærmede mens partene var gift. Departementet så det som helt nødvendig at bestemmelsen også gir beskyttelse etter at samlivet er opphørt. Departementet påpeker at et samlivsbrudd ofte kan utløse aggresjon hos voldsutøveren og at:

*”Mishandlingen vil dermed ikke opphøre ved bruddet, det kan tvert i mot være fare for at terroriseringen øker som en følge av at ektefellen/samboeren flytter ut.”*⁵¹

Departementet foreslo derfor at bestemmelsen også skal omfatte tidligere ektefeller og samboere.⁵² Matningsdal er ikke enig og hevder at tidligere samboere ikke er beskyttet av bestemmelsen. Mens nåværende samboer, er beskyttet etter straffeloven § 219 (1) bokstav d, er tidligere samboere etter hans mening, ikke beskyttet etter bestemmelsens ordlyd.⁵³

Forarbeidene er imidlertid klare, og det legges til grunn at også tidligere samboere er beskyttet av bestemmelsen. Dette ettersom forarbeider veier tyngre enn juridisk teori rettskildemessig.

Straffeloven § 219 (1) bokstav d omfatter krenkelser mot *”noen i sin husstand”*. Begrepet husstand skal ifølge forarbeidene, forstås som noen man har felles husholdning sammen med. Bestemmelsen rammer dermed mennesker som har felles økonomi, men som ikke lever i et ekteskapslignende forhold. Bestemmelsen kan dermed også ramme venner som bor sammen i et husstandsfellesskap.⁵⁴

4.2 Straffeloven § 219 (2)

Straffeloven § 219 (2) tar for seg de grovere tilfellene av vold i nære relasjoner. Bestemmelsen inneholder to alternative vilkår for hvorvidt en krenkelse er omfattet av andre ledd. Handlingen må enten være grov eller ha ført til betydelig skade hos

⁵¹ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

⁵² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

⁵³ Matningsdal, 2010 s. 155

⁵⁴ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

fornærmede. Bestemmelsens andre ledd er ment å beskytte samme personkrets som gjort rede for ovenfor.

Ordlyden i straffeloven § 219 (2) er følgende:

”Dersom mishandlingen er grov eller fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse, er straffen fengsel inntil 6 år. Ved avgjørelsen av om mishandlingen er grov, skal det særlig legges vekt på om den har vart over lang tid og om det foreligger forhold som nevnt i § 232. Medvirkning straffes på samme måte.”

4.2.1 “Grov”

Etter straffeloven § 219 (2) omfattes grov mishandling av bestemmelsen. Ordlyden etter første ledd inneholder også vilkåret om at handlingen må ha vært grov. Etter gjennomgangen av forarbeidene ovenfor, skal handlinger som oppfattes som grove etter første ledd kjennetegnes ved at det kan være tale om kun en handling. Departementet foreslo i forarbeidene til andre ledd, at mishandling som har pågått i lang tid, burde straffes strengere enn de mer alminnelige tilfellene av vold i nære relasjoner.⁵⁵ Dette følger nå av ordlyden i straffeloven § 219 (2).

Ordlyden i andre ledd gir en viss veiledning for hva som skal vektlegges ved avgjørelsen av om overtredelsen kan karakteriseres som grov. Etter ordlyden skal det legges særlig vekt på om det straffbare forholdet har vart over lang tid.

Denne forståelsen av ordlyden er også lagt til grunn i rettspraksis og Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2010 s. 129 er egnet til å illustrere dette. Høyesterett beskriver forholdende fornærmede var blitt utsatt for, som ikke altfor alvorlige. Fornærmede måtte oppsøke legevakten på grunn av smerter i underarmen ved et tilfelle, og hun måtte gå med avstivningsgips i en periode. Hun ble også slått med en støvsuger, som resulterte i blåmerker. Videre ble fornærmede slått i bakhodet. Dette resulterte i hodepine og øm hodebunn, noe hun slet med i to år etter hendelsen. På tross av at Høyesterett ikke

⁵⁵ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

mente at de enkelte krenkelsene kunne betegnes som alvorlige, mente likevel retten at forholdet måtte subsumeres under § 219 (2). Om årsaken til dette uttaler retten:

”Etter min mening er karakteren av voldshandlingene i seg selv ikke avgjørende ved straffvurderingen etter straffeloven § 219. Det sentrale er i hvilken grad disse danner et mønster som resulterer i at den som rammes må leve under et «regime» preget av kontinuerlig utrygghet og frykt for vold. Slik saksforholdet er beskrevet i tingrettens dom, har dette vært tilfelle her, noe også lagmannsretten har lagt til grunn for sin straffutmåling. Både de gjentatte truslene om å drepe fornærmede og hennes far i India, tvangen til om natten å lage mat eller vaske huset og domfeltes sterkt nedverdiggende betegnelser av henne som «hore» og «hund» er med å understreke dette.”

Høyesterett vektlegger også at mange av hendelsene fant sted i påsyn av datteren. Dommen er egnet til å illustrere hvordan Høyesterett tolker vilkåret om ”grovt” i straffeloven § 219 (2). Det kan utledes fra avgjørelsen at det ikke er nødvendig at de enkelte krenkelsene hver for seg må være grove for at forholdet kan subsumeres under § 219 (2).

Etter ordlyden i straffeloven § 219 (2) skal også en handling regnes som grov dersom det foreligger forhold som er nevnt i straffeloven § 232. Dette innebærer at handlinger foretatt under skjerpene omstendigheter skal karakteriseres som grove. Etter ordlyden i straffeloven § 232 kan dette være handlinger som er utført på en særlig “*smertevoldende Maade*” eller ved hjelp av et våpen eller et farlig redskap som for eksempel en kniv. Handlinger som er utført ved hjelp av “*Gift eller andre Stoffe, der er i høi Grad farlige for Sundheden*” er også omfattet, jf. straffeloven § 232. Bestemmelsen har også en generell bestemmelse som sier at også andre handlinger som kan betegnes som utført under andre særdeles skjerpene omstendigheter, er omfattet.

4.2.2 “Betydelig skade”

Det vil i det følgende bli redegjort for hva som ligger i vilkåret ”*betydelig skade*”. Etter straffeloven § 219 (2) skal også handlinger som medfører betydelig skade, omfattes av bestemmelsen.

Straffeloven § 219 (2) henviser til begrepet ”*betydelig skade*”. Dette begrepet er nærmere definert i straffeloven § 9. En skade er å regne som betydelig dersom fornærmede:

”Mister eller faar væsentlig Svækkelse paa Syn, Hørsel, Taleevne eller Evne til at forplante sin Slægt, bliver vanfør, udygtig til at fortsætte sit Erhverv eller i høi Grad vansiret, falder i livsfarlig eller langvarig Sygdom eller bliver påført alvorlig psykisk skade.”

Straffeloven § 219 (2) skal ramme de tilfeller der fornærmede får en alvorlig skade som følge av handlingen. Fra rettspraksis kan en nylig avsagt dom fra lagmannsretten, inntatt i LB-2009-196744, være egnet til å illustrere et tilfelle der straffeloven § 219 (2) blir benyttet. Sakens faktum dreide seg om en svært grov familievoldssak, hvor tiltalte blant annet hadde presset hendene sine hardt mot fornærmedes øyne. Denne handlingen førte til at fornærmede fikk en så stor skade på øynene sine at hun mistet synet permanent. Lagmannsretten understreket alvorlighetsgraden ved handlingen og følgende av denne, ved å dømme tiltalte til forvaring med tidsramme på ti år og med minstetid på syv år.

4.3 Strafferamme og straffeutmåling

Det vil i dette avsnittet gjøres rede for spørsmålene knyttet til strafferammene som fremgår av straffeloven § 219. Videre vil Stortingets syn på straffenivået i saker vedrørende vold i nære relasjoner bli presentert.

Strafferammen for overtredelse av straffeloven § 219 (1) var inntil nylig, fengsel i inntil tre år. Strafferammen for vold i nære relasjoner ble skjerpet ved lovendringen i 2005, og ble nylig ytterligere skjerpet av Stortinget. Denne siste straffeskjerpelsen kom etter forsøk fra Stortinget på å instruere domstolene til å skjerpe straffenivået, uten å endre

straffeloven. Departementet uttaler i forarbeidene til den nye straffeloven av 2005 som ennå ikke er trådt i kraft, at:

”Selv om forslaget her knytter seg til straffeloven 2005, gjør departementets oppfatninger om behov for skjerping av straffen seg tilsvarende gjeldende for utmåling av straff innenfor de strafferammer som følger av straffeloven 1902. Departementet ønsker derfor at lovgiverens signaler om straffskjerping i forslaget her følges opp før straffeloven 2005 har trådt i kraft, og eventuelt slik at det skjer en gradvis oppjustering.”⁵⁶

Uttalelsene om økning i straffenivået fikk også tilslutning under behandlingen i Stortinget. I Innst.O.nr.73 (2008-2009) understreker Justiskomiteen⁵⁷, at ”høyere straffenivå skal ta til å gjelde straks”.⁵⁸ Høyesterett valgte imidlertid, i dommen inntatt i Rt. 2009 s. 1412, ikke å etterkomme dette ønsket. Saken gjaldt straffutmåling ved overtredelse av straffeloven §§ 195 og 197 og dommen ble avsagt av Høyesterett i storkammer. Flertallet av Høyesteretts dommere fant at uttalelser i forarbeidene ikke kunne tillegges vekt for handlinger begått før denne loven ble vedtatt. Dette på grunn av hensynene bak tilbakevirkningsforbudet i Grunnloven⁵⁹ § 97 og EMK⁶⁰ art 7. De samme hensynene ble også lagt til grunn i dommen avsagt samme dag, og som er inntatt i Rt. 2009 s. 1423.

Som et resultat av avgjørelsene fra Høyesterett, la Regjeringen frem et forslag om å endre strafferammen i den allerede eksisterende straffeloven fra 1902. Regjeringen uttaler i sin innstilling til Stortinget at:

”Storkammeravgjørelsene bidrar til å realisere målsettingen om strengere straff for vold- og seksuallovbrudd. Etter storkammeravgjørelsene ligger det an til en gradvis heving av normalstraffnivåene frem mot ikraftsetting av straffeloven 2005. Regjeringen mener imidlertid at det ved denne tilnærmingen vil ta for lang tid å få straffene for drap, mishandling i nære relasjoner, annen grov vold

⁵⁶ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) s. 178

⁵⁷ Avsnitt 1.2

⁵⁸ Sitert fra Rt. 2009 s. 1412

⁵⁹ Kongeriget Norges Grundlov, 1814-05-17

⁶⁰ Konvensjon om beskyttelse av menneskerettighetene og de grunnleggende friheter – EMK, Roma 1950, inntatt i Lov om styrking av menneskerettighetene (menneskerettsloven) 21. mai 1999 nr. 30

*og seksuallovbrudd opp på ønsket nivå. For å bringe straffnivåene for de aktuelle lovbruddene opp på ønskede nivåer så raskt som mulig, foreslår departementet at straffeloven 1902 endres og at endringene trer i kraft straks, slik at høyere normalstraffnivåer kan etableres nå.*⁶¹

Loven ble vedtatt av Stortinget, og den nye strafferammen gjelder for straffbare handlinger begått etter 01.07.10. Strafferammen etter straffeloven § 219 (1), er nå fire år.

Graden av skader fornærmede har fått som følge av vold i nære relasjoner, straffeloven § 219 (1), kan ha betydning for straffutmålingen. Det uttales i forarbeidene at det er:

*”Gjerningspersonens langvarige terrorisering og mishandling av den nærstående som utgjør det straffverdige ved handlingen, uavhengig av hvilke fysiske eller psykiske skader handlingene har påført offeret. Men graden av skader kan ha betydning ved straffutmålingen.*⁶²

Dette betyr at straffnivået for vold i nære relasjoner skal skjerpes dersom fornærmede har fått skader som følge av mishandlingen.

Strafferammen øker dersom mishandlingen har fått alvorlige følger eller kan betegnes som grov, jf. straffeloven § 219 (2). Strafferammen etter andre ledd er seks år. Etter forarbeidene til endringen av straffeloven som ble foretatt 01.07.10, fremgår det at strafferammen etter straffeloven § 219 (2) skal være åtte år.⁶³ Lovteksten er imidlertid ikke endret på dette punkt, og strafferammen er derfor fortsatt seks år.

Straffutmålingen må bero på en samlet vurdering hvor en rekke momenter kan trekkes inn. Dette gjelder både dersom handlingen subsumeres under første og etter andre ledd i straffeloven § 219. Høyesterett uttalte i dommen inntatt i Rt. 2010 s. 129, at det må utmåles en straff som avspeiler den utryggheten og frykten for vold og annen krenkende

⁶¹ Innst.314 L (2009-2010) i punkt 1.1

⁶² Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 7.2

⁶³ Prop.97 L (2009-2010) pkt. 8.1

adferd som fornærmede har levd under i lengre tid. I tillegg til dette, skal det legges vekt på skadepotensialet handlingen har medført. Retten fastsatte dommen fra lagmannsretten på fengsel i to år.

Det er i det følgende gjort rede for hvilke strafferammer som foreligger for overtredelser av straffeloven § 219. Det er også gjort rede for Stortingets syn på straffenivået i slike saker. Det bemerkes at både straffenivået og strafferammene for familievoldssaker er i endring, og det er lagt til grunn ytterligere straffeskjerpelser i den nye straffeloven av 2005. Straffenivået i familievoldssaker vil bli ytterligere kommentert i avhandlingen kapittel 7.1.

4.4 Skyldkravet

For å bli dømt etter straffeloven § 219, kreves det at gjerningsmannen har handlet forsettlig. Dette fremgår av straffeloven § 40. Skyldkravet er klart fastsatt i juridisk litteratur⁶⁴. Av hensyn til avhandlingens begrensede omfang vil dette tema derfor ikke bli omtalt nærmere.

4.5 Straffeloven § 219 sitt anvendelsesområde

Det vil i det følgende gjøres rede for hvordan straffeloven § 219 skal anvendes. Det fokuseres på hvordan bestemmelsen er tenkt anvendt etter forarbeidene.

Straffeloven § 219 av 1902 ble i stor grad brukt i konkurrans med andre straffebed, da særlig med straffeloven §§ 228 og 229. Departementet uttaler i forarbeidene til nåværende straffeloven § 219 at:

”... § 219 heretter skal være den primære bestemmelsen i saker om mishandling i nære relasjoner, og i mindre grad anvendes i konkurrans med de nevnte bestemmelsene”⁶⁵

⁶⁴ Se for eksempel Andenæs 2005

⁶⁵ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

Riksadvokaten har også uttalt seg om hvordan straffeloven § 219 skal anvendes. Ifølge Riksadvokatens rundskriv om familievold, skal bestemmelsen ikke anvendes i konkurrans med bestemmelsene om legemskrenkelser, trusler, tvang eller frihetsberøvelse. Det kan imidlertid, ifølge Riksadvokaten, vurderes å benytte straffeloven § 219 i konkurrans med bestemmelser som har høyere strafferamme.⁶⁶

Det bemerkes videre i forarbeidene at bestemmelsen kan benyttes i konkurrans dersom det er aktuelt å benytte straffalternativer som har høyere strafferamme enn straffeloven § 219.⁶⁷ Dette innebærer at bestemmelsen bør benyttes i konkurrans med straffebudene mot seksuallovbrudd. Departementet påpeker at selv om slike krenkelser kan inngå som et ledd i mishandlingen, inneholder seksuelle overgrep elementer som ikke vil være fullt ut dekket av straffebudet mot vold i nære relasjoner.⁶⁸ Det er også en høyere strafferamme i bestemmelsene om seksuallovbrudd. Det er derfor naturlig å anvende bestemmelsene i konkurrans slik at man ikke straffes lavere dersom man begår seksuelle overgrep i nære relasjoner, enn om man begår seksuelle overgrep mot fremmede.

Et eksempel fra rettspraksis kan illustrere et tilfelle der retten benyttet straffeloven § 219 i konkurrans med bestemmelsene om seksuallovbrudd. Dommen er fra lagmannsretten og inntatt i LH-2010-22406. Ifølge sakens faktum, hadde tiltalte utøvd vold mot sin ektefelle og stedatter. Tiltalte hadde i tillegg til dette utført en seksuell handling mot stedatteren. Tiltalte ble dømt for overtredelse av både straffeloven § 219 (1) og overtredelse av straffeloven § 200 (2), jf. (3). Lagmannsretten satte straffen til elleve måneder. Også i lagmannsrettens dom inntatt i LB-2008-148401, er straffeloven § 219 benyttet i konkurrans. I dommen ble en 70 år gammel mann dømt for vold og voldtekt mot sin tidligere ektefelle jf. straffeloven §§ 219 og 192. Dommene illustrerer hvordan bestemmelsen ifølge forarbeidene og Riksadvokaten, skal anvendes i konkurrans med andre straffebud.

⁶⁶ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 8

⁶⁷ Prop.97 L (2009-2010) s. 31

⁶⁸ Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) pkt. 4.4.3

Oppsummert kan det utledes fra forarbeidene og Riksadvokatens rundskriv, at straffeloven § 219 skal være den primære bestemmelsen i saker om vold i nære relasjoner, men at den kan benyttes i konkurrans med bestemmelser som har en høyere strafferamme.

4.6 Anvendelsen av § 219 i praksis

Det vil i det følgende gjøres rede for spørsmålene om hvordan straffeloven § 219 blir anvendt i praksis. Rettspraksis vil bli benyttet for å illustrere dette. Videre redegjøres det for Riksadvokaten, Kvinnepanelet og Departementet sine oppfatninger av hvordan bestemmelsen faktisk blir anvendt i praksis.

4.6.1 Domstolenes anvendelse av § 219

I dette avsnittet vises det til eksempler fra rettspraksis hvor retten har lagt til grunn en annen subsumsjon enn straffeloven § 219 i saker vedrørende vold i nære relasjoner. På denne måten vil ulike problemstillinger knyttet til spørsmålene vedrørende anvendelsen av straffeloven § 219 i rettspraksis bli belyst.

Bestemmelsen om vold i nære relasjoner omfatter som tidligere nevnt, ulike former for legemskrenkelser som også fremgår av andre bestemmelser i straffeloven. Det kan derfor av og til være vanskelig å vite i hvilke tilfeller man skal benytte straffeloven § 219, eller de alminnelige bestemmelsene om legemskrenkelser. Det vil i det følgende gjøres rede for ulike måter disse spørsmålene er blitt løst i rettspraksis.

Dommen inntatt i LG-2009-157194 er eksempel på et tilfelle der lagmannsretten valgte å omsubsumere en familievoldssak fra straffeloven § 219 til § 228. I dommen ble en mann dømt til 30 dagers ubetinget fengsel for to overtredelser av straffeloven § 228 (1) for vold mot sin tidligere samboer. Tiltalte ble dømt for overtredelse av straffeloven § 219 i tingretten, og forholdet ble omsubsumert i lagmannsretten. Flertallet uttaler at de fant det:

”Bevist at tiltalte i november 2006 forsettlig tok tak rundt fornærmedes hals og førte henne fra kjøkkenet til stuen mens han holdt grepet. Flertallet finner det

videre bevist at han 25. desember 2007 forsettlig slo etter henne med flat hånd slik at hun mistet brillene og at han førte henne bortover gangen mens han holdt rundt halsen hennes med en hånd. Slaget var imidlertid slik flertallet ser det ikke spesielt hardt.”

Flertallet mente derfor at voldsutøvelsen ved begge anledninger ble rammet av straffeloven § 228 (1). Mindretallet ønsket å benytte straffeloven § 219 i stedet for § 228. Det er ikke problematisert av flertallet, hvorvidt disse hendelsene var egnet til å skape frykt for nye krenkelser.

I dommen inntatt i LA-2009-162202, ble en mann dømt for vold og trusler mot sin ektefelle. Tiltalte ble dømt etter straffeloven §§ 228 og 227, for flere episoder av vold og for å ha truet fornærmede med kniv og uttalt at han skulle ta livet av henne. Straffen ble fastsatt til fengsel i 75 dager.

Under spørsmålet om oppreisning uttaler lagmannsretten at:

”Det er tale om vold i nære relasjoner – overfor ektefellen. I tillegg til den særlige belastningen vold og andre krenkelser i slike relasjoner innebærer for fornærmede, må det legges vekt på de påfølgende psykiske plager fornærmede har forklart seg om.”

Spørsmålet om det burde vært tatt ut tiltale etter straffeloven § 219 er ikke problematisert i dommen. Retten uttaler at det er tale om vold i nære relasjoner, men subsumerer forholdet under straffeloven §§ 228 og 227. Det er i denne saken tale om vold og trusler mot ektefellen gjentatte ganger, og retten uttaler at det er tale om vold i nære relasjoner. Avgjørelsen er et eksempel på at straffeloven § 219 ikke alltid blir anvendt som forutsatt i bestemmelsens ordlyd og forarbeider.

Også i en annen dom fra lagmannsretten, LA-2009-135169, har retten anvendt straffeloven §§ 227 og 228 (1) i stedet for straffeloven § 219. Tiltalte ble dømt til fengsel i fem måneder for vold og trusler mot sin samboer. Av tiltalebeslutningen fremgår det at tiltalte:

”I løpet av de siste 3 åra i Arendal på Hisøy og eller andre steder har han ved flere anledninger slått og eller sparket til B i hodet og på kroppen for øvrig. I løpet av august/september 2008 tok han tak i håret til B og drog til slik at det løsnet en større tust av håret i nakken på høyre side.”

Det er også i denne avgjørelsen tale om vold i nære relasjoner som subsumeres under bestemmelsene i straffeloven §§ 228 og 227. Retten har ikke problematisert hvorvidt det kan karakteriseres som ”gjentatt” etter straffeloven § 219, at tiltalte har slått og sparket fornærmede flere ganger.

I dommen inntatt i LG-2009-119884 ble en mann dømt til fengsel i ni måneder for trusler og vold mot sin samboer, jf. straffeloven §§ 228 og 227. Retten uttaler at:

”Det er skjerpene at tiltalte nylig er dømt for tilsvarende vold mot fornærmede (min uthevning). Det foreligger sterke allmennpreventive hensyn i saken. Voldsbruken og truslene ble fremsatt i hjemmet, over flere timer, og hvor fornærmede var alene med tiltalte. Fornærmede ble undergitt frihetsberøvelse ved at tiltalte holdt henne mot sin vilje i huset. Han knuste telefonen hennes. Tiltalte er fornærmede fysisk overlegen. Det er også en psykologisk avhengighet til tiltalte som gjør fornærmede ekstra sårbar.”

Det er heller ikke i denne dommen drøftet hvorvidt forholdet burde subsumeres under straffeloven § 219.

Rettspraksis som er gjennomgått, illustrerer at straffeloven § 219 fortsatt ikke kan betegnes som den primære bestemmelsen i saker om vold i nære relasjoner. Det understrekes at det foreligger avgjørelser fra både lagmannsretten og Høyesterett hvor straffeloven § 219 blir anvendt på en korrekt måte. Gjennomgangen av dommene vist til ovenfor, er foretatt for å illustrere at bestemmelsen ikke alltid blir anvendt som forutsatt. Hvilke konsekvenser det får for fornærmede at straffeloven § 219 ikke blir anvendt som forutsatt, vil bli gjennomgått i kapittel 4.7.

4.6.2 Riksadvokatens syn på anvendelsen av straffeloven § 219

Riksadvokaten er også av den oppfatning av at straffeloven § 219 ikke alltid blir anvendt som forutsatt etter ordlyden og forarbeidene. Riksadvokaten sendte derfor et brev, datert 04.06.10, til samtlige statsadvokatembeter og politimestre i landet.

Riksadvokaten påpeker i brevet problemene knyttet til anvendelsen av straffeloven § 219. Riksadvokaten uttaler i brevet at:

”Det synes å bero på tilfeldigheter om påtalemyndigheten subsumerer forhold under straffeloven § 219, som gir rett til bistandsadvokat, eller straffebed som ikke gir rett til bistandsadvokat utover de tilfellene som er omhandlet i straffeprosessloven § 107a...)”⁶⁹

Riksadvokaten påpeker videre viktigheten av at påtalemyndigheten anvender korrekt straffebed, og at forhold som faller innenfor straffeloven § 219 som hovedregel skal subsumeres under denne bestemmelsen.⁷⁰ Brevet fra Riksadvokaten er med på å understreke at straffeloven § 219 ikke alltid blir anvendt som forutsatt etter ordlyden eller i forarbeidene.

4.6.3 Kvinnepanelets syn på anvendelsen av straffeloven § 219

Tidligere i år oppnevnte barne-, likestillings- og inkluderingsminister Lysbakken, et kvinnepanel som skulle se på ulike spørsmål knyttet til kvinner og likestilling⁷¹. Panelet la frem sin rapport⁷² tidligere i høst, og en stor del av rapporten omhandler vold i nære relasjoner. I rapporten legger kvinnepanelet frem en rekke tiltak for å bekjempe vold mot kvinner.

Panelet påpeker at man i Norge i stor grad dømmes for hver enkelt voldsepisode og ikke for systematisk vold. De bemerker at det ved systematisk vold eller vold over lang tid, kan være vanskelig for voldsofferet å huske alle de ulike voldsepisodene. Dette fører, i

⁶⁹ Brev fra Riksadvokaten av 04.06.10

⁷⁰ Brev fra Riksadvokaten av 04.06.10

⁷¹ Se bla:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2010/Kvinnepanelet.html?id=592578>
(16.11.10)

⁷² Kvinnepanelets rapport 2010

følge panelet, til færre domfellelser for vold i nære relasjoner. Kvinnepanelet ønsker å sette fokus på kjønnet vold, og mener det er viktig å innføre en lovbestemmelse som gjør det mulig å straffe voldsutøvere for systematisk, vedvarende vold.⁷³ Kvinnepanelet uttaler at det må innføres egne bestemmelser i straffelovgivningen om vold og overgrep mot kvinner, bygget opp etter den svenske bestemmelsen om ”*grov kvinnofridskränkning*”.⁷⁴

Det kan stilles spørsmålstegn ved disse uttalelsene til Kvinnepanelet, ettersom straffeloven § 219 allerede skal omfatte hensynene panelet ønsker at den nye bestemmelsen skal inneholde. Som gjort rede for tidligere, er hovedintensjonen til straffeloven § 219 å ramme mishandling som inngår i et mønster. Straffeloven § 219 skal derfor være den primære bestemmelsen i saker vedrørende vold i nære relasjoner, ettersom bestemmelsen inneholder elementer som ikke blir fanget opp av de øvrige bestemmelsene i straffeloven.

Panelet henter informasjonen til rapporten fra det sivile samfunn. Det er derfor ikke panelet alene som mener at bestemmelsen ikke fungerer, men ulike samfunnsaktører som i tillegg til panelet, påpeker problemet. Uttalelsen fra kvinnepanelet, er derfor egnet til å illustrere at straffeloven § 219 ikke alltid blir anvendt som forutsatt.

4.6.4 Forarbeidene til den nye straffeloven av 2005

I forarbeidene til den nye straffeloven av 2005 som ikke enda er trådt i kraft, har justisdepartementet kommentert anvendelsen av den nåværende straffeloven § 219. Forarbeidene til den nye straffeloven, kan sees på som såkalte etterarbeider til de nåværende reglene om vold i nære relasjoner. Etterarbeider kan etter den alminnelige rettskildelæren⁷⁵ benyttes til å se på hvordan eksisterende bestemmelser fungerer. Forarbeidene til den nye straffeloven kan derfor belyse hvordan departementet mener at bestemmelsen fungerer i dag. Departementet påpeker at den nåværende § 219 ofte blir anvendt i konkurrans med bestemmelsene om legemskrenkelser. Departementet

⁷³ Kvinnepanelets rapport 2010 s. 25

⁷⁴ Kvinnepanelets rapport 2010 s. 26

⁷⁵ Eckhoff, Helgesen 2001 s. 95

understreker at det ved anvendelsen av de nye bestemmelsene om mishandling i nære relasjoner, jf. straffeloven av 2005 §§ 282 og 283, og uttaler:

”Som det er presisert i Ot.prp.nr.113 (2004-2005) side 46 skal bestemmelsen være den primære bestemmelsen ved mishandling i nære relasjoner, og departementet legger nå til grunn at §§ 282 og 283 ikke skal anvendes i konkurrans med §§ 271-274.”⁷⁶

Uttalelsene i forarbeidene til den nye straffeloven, er egnet til å illustrere at den nåværende straffeloven § 219 ikke blir anvendt som forutsatt og at departementet ønsker å gjøre noe med dette.

4.7 Konsekvensene av at straffeloven § 219 ikke anvendes på riktig måte

Konsekvensene av at straffeloven § 219 ikke blir anvendt på riktig måte, er mange. Det vil i det følgende kort bli gjort rede for de ulike konsekvensene av at straffeloven § 219 ikke blir benyttet som forutsatt.

En viktig konsekvens av at spørsmål om vold i nære relasjoner subsumeres under bestemmelsene om legemskrenkelser, er at det foreligger en betydelig lavere strafferamme for overtredelse av disse straffebudene. Legemsfornærmelser etter straffeloven § 228 som ikke medfører alvorlig skade, har en strafferamme på ett år mot tilsvarende fire år etter straffeloven § 219.

En direkte følge av at strafferammen er lavere, er at andre foreldelsesfrister kommer til anvendelse. Etter straffeloven § 67 foreldes en straffbar handling etter to år når den høyeste lovbestemte straff er fengsel i inntil ett år, mot fem år når den høyeste lovbestemte straff er fengsel inntil fire år. En straffbar handling som har strafferamme på inntil ti år foreldes etter ti år.

Dersom straffeloven §§ 228 eller 229 blir anvendt på legemskrenkelser i nære relasjoner i stedet for straffeloven § 219, kan dette få konsekvenser for fornærmedes

⁷⁶ Ot.prp. nr.22 (2008-2009) pkt. 16.6

rettigheter. En av konsekvensene kan være at fornærmede ikke lenger har krav på en bistandsadvokat betalt av det offentlige. Etter straffeprosessloven⁷⁷ § 107a har fornærmede rett på dette i saker vedrørende overtredelse av straffeloven §§ 192-197, 199, 200 (2) og (3), 224, 342. Verken straffeloven §§ 228 eller 229 er nevnt i bestemmelsen. Dette innebærer at dersom straffeloven §§ 228 eller 229 blir anvendt i saker vedrørende vold i nære relasjoner, har fornærmede som utgangspunkt ikke krav på bistandsadvokat, jf. straffeprosessloven § 107a bokstav a. Det må i slike tilfeller foretas en konkret vurdering av hvert enkelt tilfelle hvorvidt fornærmede likevel kan har rett på bistandsadvokat etter straffeprosessloven § 107a bokstav c eller etter § 107a (3). Reglene om retten til bistandsadvokat vil bli nærmere redegjort for i kapittel 4.9.

Denne problemstillingen kan belyses med et eksempel fra rettspraksis. I Rt. 2008 s. 1502 som er en kjennelse fra Høyesteretts ankeutvalg, var spørsmålet om fornærmede hadde krav på bistandsadvokat. Tiltalen gjaldt forsøk på overtredelse av straffeloven § 231 første straffalternativ. Det fremgår av tiltalebeslutningen at grunnlaget for tiltalen, var at tiltalte hadde helt tennvæske over fornærmedes hår og klær, og deretter forsøkt å tenne fyr på henne. Lagmannsretten tolket straffeprosessloven § 107a dit hen at fornærmede ikke hadde krav på bistandsadvokat. Høyesteretts ankeutvalg sa seg ikke enig i lagmannsrettens vurdering og uttaler:

”Saken gjelder forsøk på grov legemsbeskadigelse som en ektefelle har utøvd overfor den annen. Dette har angivelig gitt fornærmede psykiske problemer i form av angst og depresjon, som hun har søkt sakkyndig hjelp for. Slik utvalget ser det, foreligger det en særegen omstendighet som tilsier at fornærmede har et særlig behov for bistandsadvokat under ankeforhandlingen og forberedelsen til den. Etter utvalgets syn har lagmannsretten lagt en for snever tolking til grunn for sitt avslag.”

Dommen illustrerer vanskelighetene fornærmede kan møte på, dersom det blir anvendt andre bestemmelser enn straffeloven § 219 i saker om vold i nære relasjoner. Selv om fornærmede i saken ovenfor, til slutt fikk oppnevnt bistandsadvokat på bakgrunn av bestemmelsen om ”særegne omstendigheter”, jf. straffeprosessloven § 107a (3), måtte

⁷⁷ Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), 1981-05-22

hun anke saken til Høyesterett for å få medhold i sitt krav. Ikke alle har økonomisk mulighet til å ta denne kampen.

Spørsmålet om hvor høy erstatning fornærmede får som følge av de straffbare handlingene, er også avhengig av hvilken subsumsjon retten legger til grunn. Det gjøres nærmere rede for vilkårene for oppreisning nedenfor. Det vil i det følgende redegjøres for hvilke konsekvenser det får for tilkjenning av oppreisning, at tilfeller av vold i nære relasjoner subsumeres under de alminnelige bestemmelsene om legemskrenkelser.

En dom fra lagmannsretten inntatt i LG-2009-157194 vist til tidligere, er egnet til å illustrere denne problemstillingen. Tiltalte var i tingretten dømt for vold mot sin tidligere samboer etter straffeloven § 219, og var i tillegg dømt til å betale en oppreisning på kr 40.000. Flertallet i lagmannsretten valgte imidlertid å omsubsumere forholdet fra straffeloven § 219 til § 228 (1). Omsubsumeringen fikk, i tillegg til betydning for straffens lengde, også stor betydning for spørsmålet om erstatning. Retten påpekte at også handlinger som rammes av straffeloven § 228 kvalifiserer for oppreisning etter skadeserstatningsloven⁷⁸ § 3-5 (1) bokstav b, jf. § 3-3. I de tilfeller retten endrer subsumsjonen fra straffeloven §§ 219 til 228 (1), må beløpet ifølge lagmannsretten, settes vesentlig lavere. Retten uttalte om vurderingen at:

”Oppreisning skal utmåles til det beløp retten « finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og smerte og annen krenking eller skade av ikkeøkonomisk art » – jf. skl. § 3-5 første ledd. Særlig hensett til at barna var tilstede under hendelsen 25. desember 2007 og den frykt hendelsen skapte hos fornærmede, finner flertallet det etter en konkret vurdering rimelig at hun tilkjennes en oppreisning på 20.000 kroner. ”

Dommen illustrerer hvor stor betydning det har for erstatningsutbetalingene om tiltalte blir dømt etter bestemmelsen om vold i nære relasjoner eller bestemmelsene om legemsfornærmelser. I dommen ovenfor ble erstatningsbeløpet halvert som følge av omsubsumeringen.

⁷⁸ Lov om skadeserstatning (skadeserstatningsloven) 1969-06-13

I dommen inntatt i LG-2009-119884 ble en mann dømt til fengsel i ni måneder for trusler og vold mot sin samboer, jf. straffeloven §§ 228 og 227. Han ble også dømt til å betale oppreisning på kr 40.000. Avgjørelsen er egnet til å illustrere at det har stor betydning for oppreisningens størrelse hvorvidt et forhold blir subsumert under straffeloven §§ 219 eller 228. Dette fordi oppreisningsbeløpet for krenkelser som subsumeres etter § 228, utgjør kun rundt halvparten av oppreisningsbeløpet for krenkelser som subsumeres etter § 219. Det gjøres nærmere rede for oppreisningsbeløpene etter straffeloven § 219 nedenfor.

4.8 Erstatning

I saker som omhandler vold i nære relasjoner, vil fornærmede i mange tilfeller ha krav på å få erstattet sitt tap for følgene av den straffbare handlingen, eller ha krav på oppreisning. I det følgende gjøres det rede for vilkårene for å bli tilkjent erstatning. Det blir fokusert på erstatning i form av oppreisning til fornærmede. Videre blir det gjort rede for erstatningsnivået for oppreisning ved ulike typer familievoldssaker. Dette nivået belyses med eksempler fra rettspraksis.

Erstatningsansvaret for straffbare handlinger reguleres av skadeserstatningsloven. Erstatningskravet er et sivilt krav fornærmede har mot skadevolder, og spørsmålet kan avgjøres sammen med straffesaken, jf. straffeprosessloven § 3.

For at det skal kunne tilkjennes erstatning i form av oppreisning, må vilkårene i skadeserstatningsloven § 3-5 være oppfylt. Etter skadeserstatningsloven § 3-5 kan:

”Den som forsettlig eller grovt aktløst har

a) voldt skade på person eller

b) tilføyd krenking eller utvist mislig atferd som nevnt i § 3-3,

kan – uansett om det ytes menerstatning etter § 3-2 eller standardisert

erstatning etter § 3-2a – pålegges å betale den fornærmede en slik engangssum

som retten finner rimelig til erstatning (oppreisning) for den voldte tort og

smerte og for annen krenking eller skade av ikke-økonomisk art.”

Oppreisningen skal settes til det beløp som retten finner rimelig. Det skal ved utmålingen blant annet legges vekt på handlingens objektive grovhet, skadevolders skyld, fornærmedes subjektive opplevelse av krenkelsen og arten og omfanget av de påførte skadevirkninger.⁷⁹ Etter skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav a har fornærmede rett til erstatning dersom krenkelsen har medført skade. Skadeserstatningsloven § 3-5 bokstav b henviser til skadeserstatningsloven § 3-3, som igjen henviser til straffeloven §§ 219 og 228. Dette innebærer at det er krenkelsen i seg selv som gir grunnlag for erstatning og at fornærmede ikke trenger å dokumentere noen skade for å få oppreisning. Nivået fastsettes etter kriteriene nevnt ovenfor.

I Høyesteretts dom inntatt i Rt. 2005 s. 1749, var en mann dømt til fengsel i ti måneder for vold mot sin samboer etter straffeloven §§ 229 (1) og 228 (1). Saken for Høyesterett gjaldt spørsmålet om utmåling av oppreisning etter skadeserstatningsloven § 3-5. Høyesterett uttalte i dommen at de ikke kunne fastsette en generell norm for oppreisningsbeløpet ved denne typen overgrep, men kom til at det kunne søkes en viss veiledning i praksis som har utviklet seg ved utmåling av oppreisning ved voldtekt. Retten uttalte også at lengden på straff som var utmålt for forholdet kunne være til hjelp ved utmålingen av erstatningen. Flertallet på fire dommere satte beløpet til kr 40.000, mens mindretallet på en dommer ønsket å sette erstatningen til kr 70.000. Det kan utledes av dommen at det kan finnes veiledning for erstatningsnivået i saker vedrørende vold i nære relasjoner, i erstatningsnivået for voldtektssaker.

I Høyesteretts kjennelse og dom, inntatt i Rt. 2007 s. 1537, ble oppreisningen satt til kr 60.000 i et tilfelle hvor fengselsstraffen ble satt til fengsel i ett år. Det ble uttalt at overtredelsene av straffeloven § 219 er så forskjellige at det ikke er grunnlag for noen standarderstatning.

I dommen inntatt i Rt. 2010 s.129 ble tiltalte dømt etter straffeloven § 219 for å ha mishandlet sin ektefelle over en periode på tre år. Staffen ble satt til fengsel i to år. Han ble også dømt til å betale oppreisning til fornærmede på kr 70.000.

⁷⁹ Rt. 2005 s. 289

Høyesterett avsa nylig dom i en sak om familievold, inntatt i Rt. 2010 s. 949. I denne saken ble en mann dømt til fengsel i et år og fire måneder. I tillegg til dette ble han dømt til å betale oppreisning på kr 70.000 til sin ektefelle og kr 90.000 til sin stedatter som hadde vært vitne til den gjentatte mishandlingen av moren.

Lagmannsrettens dom, som vist til tidligere, inntatt i LB-2009-196744 er egnet til å illustrere at det ikke foreligger noen standardsats på oppreisning i familievoldssaker. I denne saken ble fornærmede blind på begge øynene som følge av mishandlingen fra sin ektefelle. Retten kom etter en samlet vurdering til at handlingene var så grove at de kvalifiserte til en forvaringsdom med tidsramme på ti år og minstetid på syv år. Retten mente også at det var grunnlag for å tilkjenne fornærmede et høyt erstatningsbeløp. Retten fastsatte oppreisningen til kr 200.000.

Gjennomgangen av rettspraksis ovenfor illustrer at erstatningsnivået for oppreisning i en såkalte ”alminnelig” familievoldssak, der det tas ut tiltale etter straffeloven § 219, ligger på rundt kr 70.000, men at det er rom for andre oppreisningsbeløp i spesielle tilfeller.

4.9 Bistandsadvokat

Det gjøres i det følgende kort rede for retten til bistandsadvokat i saker som omhandler vold i nære relasjoner. Etter straffeprosessloven § 107a har fornærmede rett på bistandsadvokat i saker vedrørende overtredelse av straffeloven §§ 192-197, 199, 200 (2) og (3), 219, 224, 342. Dette innebærer at fornærmede i saker vedrørende § 219 har rett på bistandsadvokat. Bistandsadvokaten skal ivareta fornærmedes interesser under etterforskningen og ved en eventuell straffesak, jf. straffeprosessloven § 107c.

Straffeloven §§ 227-229 er ikke nevnt i straffeprosessloven § 107a. I saker som subsumeres under straffeloven § 227-229, kan det oppnevnes bistandsadvokat der det er grunn til å tro at fornærmede vil få betydelig skade på ”*legeme eller helbred*” som følge av handlingen, jf. straffeprosessloven § 107a bokstav c. Vurderingen av om det er grunn til å tro at fornærmede som følge av handlingen får betydelig skade på legeme eller

helbred, vil ifølge forarbeidene inneha skjønnsmessige elementer. Hvorvidt fornærmede faktisk vil bli påført betydelig skade på legeme eller helbred, er ofte uklart på det tidspunktet det kan være aktuelt å oppnevne bistandsadvokat. Det må derfor, ifølge departementet, være nok at det er grunn til å tro at slik skade vil inntreffe. Det er videre, ifølge departementet, retten som forutsettes å skulle foreta en selvstendig vurdering av om det er behov for bistandsadvokat. Retten bør normalt kreve at det legges fram dokumentasjon, for eksempel en legeerklæring, om utsiktene når det gjelder fornærmedes helsetilstand.⁸⁰

Departementet understreker at dersom vilkåret i straffeprosessloven § 107a bokstav c, først er oppfylt har fornærmede krav på advokat. Departementet påpeker videre at det ikke skal foretas noen ytterligere vurdering av om det er behov for advokat. Hensynet bak reglene er å gi fornærmede en utvidet rett til advokat i slike saker. Denne retten til advokat er ikke knyttet til noen bestemte typer straffbare handlinger, men gjelder alle saker der det er grunn til å tro at fornærmede som følge av skaden får betydelig skade på legeme eller helbred.⁸¹

Retten kan også oppnevne bistandsadvokat i andre tilfeller der sakens art og alvor, hensynet til de berørte, eller andre særlige forhold tilsier at det er behov for advokat, jf. straffeprosessloven § 107a (3). Denne bestemmelsen kom inn ved en lovendring av straffeprosessloven som trådte i kraft i 2008. Bestemmelsen åpner for en skjønnsmessig adgang til å oppnevne bistandsadvokat utenom de tilfellene som er nevnt i første og annet ledd. Bestemmelsen er ifølge departementet ment som en snever unntaksregel, selv om utformingen av den er gjort nokså generell. Formålet med bestemmelsen er å kunne fange opp tilfeller der det vil være særlig behov for advokat på grunn av særegne omstendigheter i saken.⁸²

Oppsummert har fornærmede altså rett til bistandsadvokat i saker som omhandler straffeloven § 219. I familievoldssaker som subsumeres under bestemmelsene om legemskrenkelser, har fornærmede rett til bistandsadvokat etter en nærmere vurdering

⁸⁰ Ot.prp. nr.33 (1993-1994) pkt. 2.5

⁸¹ Ot.prp. nr.11 (2007-2008) s. 113

⁸² Ot.prp. nr.11 (2007-2008) s. 113

av om det foreligger særlige forhold, eller om det er grunn til å tro at fornærmede har fått en skade som følge av handlingen.

4.10 Avsluttende bemerkninger

Det er i dette kapitlet gjort rede for innholdet i straffeloven § 219. Det er videre beskrevet hva som ligger i de ulike vilkårene ordlyden oppstiller, og det er gjort rede for hvordan lovgiver har ment at bestemmelsen skal anvendes. Det er videre gjort rede for at straffeloven § 219 ikke alltid blir benyttet som forutsatt etter ordlyden eller etter forarbeidende.

Dette kan utledes etter gjennomgangen av rettspraksis og av forarbeidene til den nye straffeloven av 2005. Dette underbygges også av brevet som Riksadvokaten sendte i juni i år. Det er fortsatt slik at bestemmelsene om legemskrenkelser i flere tilfeller blir anvendt i stedet for bestemmelsen om vold i nære relasjoner. Dette er ikke en heldig utvikling. Bestemmelsen i § 219 fanger opp det særegne og komplekse ved familievoldssakene, og det er derfor viktig at denne anvendes. Det får også store konsekvenser både for straffens lengde og for fornærmedes rettigheter i form av rett til bistandsadvokat og oppreisning, at bestemmelsen ikke blir anvendt som forutsatt. Dette innebærer at fornærmede som allerede er i en svak og sårbar situasjon, får sin rettsstilling betydelig svekket.

5 Politiets arbeid med saker vedrørende vold i nære relasjoner

JURK har i flere tilfeller erfart at politiet ikke håndterer saker vedrørende vold i nære relasjoner på en hensiktsmessig måte. Politiets opptreden har i noen tilfeller ført til at fornærmede har ombestemt seg med tanke på å anmelde forholdet.⁸³ Vold i nære relasjoner kjennetegnes som tidligere nevnt, ved at den foregår i hjemmet og at fornærmede har et særlig nært forhold til overgriper. Hvordan politiet og påtalemyndighetene håndterer slike saker er derfor svært viktig, både for at volden skal avdekkes og for at fornærmede skal ville samarbeide med politiet. Det er ovenfor gjort rede for straffeloven § 219 og hvordan bestemmelsen blir anvendt i rettspraksis. Det vil i det følgende bli gjort rede for politiets og påtalemyndighetens arbeid med saker vedrørende vold i nære relasjoner. Den videre fremstillingen vil bli lagt opp etter gangen i en familievoldssak, hvor de særlige utfordringene politiet møter ved disse sakene blir presentert.

Riksadvokatens rundskriv⁸⁴ om politiets håndtering av familievoldssaker, vil bli benyttet som illustrasjon for hvordan Riksadvokaten mener at slike saker skal håndteres. Videre fokuseres det på hvilke særlige utfordringer politiet og påtalemyndighetene møter i denne typen saker.

Grove tilfeller av familievold, jf. straffeloven § 219 (2), hører til de sentralt prioriterte sakstyper for politiet, jf. Riksadvokatens rundskriv nr. 1/2010. Riksadvokaten påpeker i rundskriv nr. 3/2008 at også andre familievoldssaker må behandles med stort alvor. Riksadvokaten understreker at det ikke er akseptabelt at slike saker behandles som husbråk, som etter utrykning anses som oppgjort på stedet.

Det er vanskelig for politiet å få kunnskap om overgrep som begås i familien. Vold i hjemmet foregår i lukkede rom og som regel ønsker både lovbrøyteren og fornærmede å

⁸³ Se bla JURKs bidrag til skyggerapport og JURKs årsrapport 2009 s. 15

⁸⁴ Rundskriv 3/2008

holde det straffbare forholdet skjult. Riksadvokaten understreker derfor at det kan være vanskelig å avdekke familievold gjennom vanlige etterforskningsmetoder.

Riksadvokaten viser til at mange fornærmede lar være å anmelde overgrepene eller venter lenge før de går til politiet.⁸⁵ Denne erfaringen deler også JURK.⁸⁶

Riksadvokaten påpeker at dersom politiet behandler de sakene de får kunnskap om effektivt og grundig, samtidig som de gir god informasjon til de involverte partene, forventer de at flere anmeldelser vil bli inngitt. Videre påpeker Riksadvokaten at dersom gode eksempler gjøres kjent, kan dette føre til at tilliten til politiets behandling av denne sakstypen øker. Dette kan igjen føre til at flere velger å anmelde familievold.⁸⁷

Riksadvokaten bemerker at det også kan være aktuelt å gå nye veier for bekjempelse av denne formen for kriminalitet. Dette gjelder særlig ved oppdagelse og avdekking av enkelttilfeller. Riksadvokaten bemerker videre at det bør være etablert kommunikasjon og samarbeidsrutiner mellom politi/påtalemyndighet og andre etater som har selvstendig ansvar innenfor dette saksområdet.⁸⁸

5.1 Hvordan politiet får rede på volden

I mange tilfeller er politiet avhengige av en anmeldelse fra fornærmede for at de i det hele tatt skal få greie på forholdet, og få iverksatt etterforskning. Det er derfor avgjørende at politiet møter fornærmede på en åpen måte.⁸⁹ Politiet kan også få rede på volden ved melding fra offentlig myndighet eller andre. Riksadvokaten understreker viktigheten av at politiet må behandle slike meldinger med stort alvor og grundighet. Riksadvokaten bemerker at politiet i slike saker bør se hvorvidt de diskret kan ta kontakt med fornærmede for å avklare om det er grunnlag å gå videre med saken.⁹⁰

⁸⁵ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 2

⁸⁶ JURKs årsrapport 2009 s. 38

⁸⁷ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 2

⁸⁸ Riksadvokatens rundskriv 1/2010 s. 11

⁸⁹ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 4

⁹⁰ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 5

Riksadvokaten påpeker at uansett på hvilken måte politiet får rede på volden, skal det settes i gang etterforskning. Det må videre vurderes hvorvidt det er hensiktsmessig med beskyttelsestiltak. Fornærmede skal alltid orienteres om videre saksgang, og det bør vurderes å opprette en egen kontaktperson for fornærmede i politiet.⁹¹ Fornærmede har også som nevnt tidligere, krav på å få oppnevnt bistandsadvokat, jf. straffeprosessloven § 107a bokstav a.

5.1.1 ... ved utrykning

Politiet kan få rede på vold i nære relasjoner ved utrykning etter melding fra fornærmede eller naboer. Ved utrykning til en potensiell familievoldssak, er det viktig at politiet som er først på stedet innhenter så mye informasjon som praktisk mulig. Dette slik at bevis sikres på et tidlig stadium av saken. Det er svært vanlig at fornærmede trekker tilbake sin forklaring og/eller anmeldelse. Det er derfor helt avgjørende for at det skal kunne tas ut tiltale, og for en eventuell domfellelse, at politiet opptrer med tanke på dette. Fornærmedes forklaring er, som det skal gjøres rede for nedenfor, ofte det viktigste beviset i straffesaken. Det er derfor viktig at politiets arbeid med saken legges opp slik at bevis sikres.⁹²

Riksadvokaten påpeker viktigheten av at det blir foretatt avhør av fornærmede og mistenkte. De samtalene som kan tas allerede i hjemmet, bør ifølge Riksadvokaten, tas som avhør hvor forklaringene sikres ved at formalia ivaretas. Dette slik at de kan benyttes i den videre etterforskningen. Dersom politiet har opptaksutstyr tilgjengelig, bør dette benyttes. Skader eller merker på fornærmede eller mistenkte og på åstedet, bør om mulig fotograferes eller filmes. Det samme gjelder andre spor, for eksempel velte møbler eller blodavsetninger. Kriminaltekniske undersøkelser skal, ifølge Riksadvokaten, alltid vurderes gjennomført.⁹³

Det bør videre tas forklaringer fra eventuelle vitner til hendelsen og andre som kan bidra med opplysninger. Det bør også vurderes å fremstille fornærmede for lege. Dette

⁹¹ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 4

⁹² Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 4

⁹³ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 4

gjelder også i de tilfellene det ikke er umiddelbart synlige skader. Fornærmede bør også spørres om fritak fra taushetsplikt.⁹⁴ Blåmerker fra slag eller spark vises ofte ikke før etter et par dager. Det er derfor viktig at politiet lar fornærmede bli undersøkt av lege, selv om det ikke ser ut som fornærmede har fått noen skader. Legeerklæringer kan også være meget viktige bevis i en eventuell straffesak.

Viktigheten av å sikre bevis av skader på fornærmede kan illustreres med et eksempel fra min tid som saksbehandler på JURK. I mars 2009 tok en kvinne kontakt med JURK og fortalte at hun var blitt utsatt for vold fra sin ektefelle. Ektefellen hadde slått fornærmede flere ganger med en kleshenger. Politiet ble tilkalt av fornærmede. Da politiet kom til stedet, uttalte den ene av politifolkene at fornærmede ikke måtte klage ettersom hun ikke hadde fått noen merker. Politiet ønsket derfor ikke å ta fornærmede til legen, og viktige bevis ble dermed ikke sikret. Uttalelsen illustrerer hvordan uvitenhet vedrørende skader knyttet til vold i nære relasjoner, kan føre til at viktige bevis ikke blir sikret.

5.1.2 ... ved anmeldelse

Politiet kan også få rede på tilfeller av vold i nære relasjoner, ved at fornærmede selv kommer til politiet for å anmelde forholdet. Riksadvokaten understreker at politiet må ta imot denne anmeldelsen umiddelbart, samt gjennomføre et avhør. Det påpekes at det bare i helt spesielle tilfeller kan aksepteres at fornærmede bes komme tilbake for å inngi anmeldelse. Riksadvokaten understreker at det i slike tilfeller skal gis en kontrollerbar redegjørelse for hvorfor dette var nødvendig.⁹⁵ En av årsakene til at Riksadvokatene presiserer viktigheten av at politiet skal ta imot anmeldelsen med en gang, kan være at fornærmede ikke skal ombestemme seg med hensyn til anmeldelsen.

Riksadvokaten bemerker at i det i slike tilfeller også må vurderes om det er aktuelt med umiddelbar bevissikring. Dette kan skje i form av å se etter skader eller merker på fornærmede, foreta ransaking eller gjøre bruk av andre tvangsmidler.⁹⁶

⁹⁴ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 4

⁹⁵ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 4

⁹⁶ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 4

Viktigheten av en slik umiddelbar bevissikring blir særlig synlig i de tilfellene fornærmede trekker anmeldelsen tilbake. Dersom politiet i slike tilfeller kun har fornærmedes anmeldelse som bevis, kan det blir svært vanskelig å ha nok bevis til å ta ut tiltale.

Viktigheten av politiets opptreden i slike saker kan illustreres med et eksempel fra saksbehandlingen på JURK. I mai 2010 var en saksbehandler fra JURK med en klient for å anmelde en sak om vold i nære relasjoner hos politiet. Fornærmede fikk beskjed fra politiet i skranken, at saken uansett ville bli henlagt og at det ikke var noen vits å anmelde forholdet. Politiets opptreden resulterte i at fornærmede valgte å ikke anmelde forholdet.⁹⁷

Det understrekes at JURK også har gode erfaringer med politiets arbeid med vold i nære relasjoner. Slike tilfeller som nevnt ovenfor, skal imidlertid ikke skje, og politiets opptreden i slike saker er svært viktig for at fornærmede skal velge å ta kontakt med politiet.

5.2 Etterforskningen

Etterforskning av familievoldssaker er ofte krevende og Regjeringen har derfor i sin handlingsplan mot vold i nære relasjoner, påpekt viktigheten av å ha egne ansatte i politiet som kun arbeider med familievold.

”Politidistriktene skal pålegges en minstestandard der funksjonen som familievoldskoordinator skal være en full stilling. I de største politidistriktene skal det opprettes egne team.”⁹⁸

Ifølge Regjeringen er det opprettet en fulltidsstilling som familievoldskoordinator i hvert politidistrikt. Denne har ansvaret for å koordinere politiets innsats mot vold mot kvinner i de enkelte politidistriktene. De skal være ressurspersoner som skal bidra til en helhetlig, ensartet og kvalitativt god behandling av saker om vold i nære relasjoner.

⁹⁷ JURKs bidrag til skyggerapport, s. 27

⁹⁸ Vendepunkt 2008-2011 tiltak 9

Koordinatorerne skal bistå i kompetanseoppbyggende arbeid i politidistriktene, samt utgjøre en støtte for kontaktpersoner og etterforskere.⁹⁹

JURK gjorde høsten 2010 en undersøkelse av familievoldskoordinatorerne ved alle landets politidistrikt.¹⁰⁰ Etter erfaringene JURK gjorde seg i undersøkelsen, kan det ikke sies at den virkeligheten Regjeringen oppstiller stemmer. Det er ifølge undersøkelsen, bare 8 av landets 27 politidistrikt som har en familievoldskordinator ansatt i full stilling. Dette er svært beklagelig. Politiets kunnskap om familievold er som nevnt, i mange tilfeller helt avgjørende både for at fornærmede skal ønske å samarbeide, men også for at volden i det hele tatt skal bli avdekket. Denne kompetansen skal familievoldskoordinatorerne inneha, og det kan derfor få store konsekvenser for politiets arbeid med disse sakene at disse stillingene ikke blir besatt.

Riksadvokaten understreker at det i tillegg til en hensiktsmessig organisering av politiet, er avgjørende med god planlegging og gode rutiner.¹⁰¹ Det vil i det følgende gjøres rede for hvordan politiet, ifølge Riksadvokaten, bør opptre etter at de har fått rede på volden. Det redegjøres for hvordan etterforskning av familievoldssaker skal legges opp for å sikre flest mulig bevis. Det vil videre fokuseres på hvilke særlige utfordringer politiet møter under etterforskningen av slike saker.

Familievoldssaker kjennetegnes ved at fornærmede ikke alltid ønsker å samarbeide med politiet og ved at volden er skjedd uten vitner. Etterforskningen bør derfor legges opp slik at det er mulig å sikre flest mulig bevis i tillegg til fornærmedes forklaring.¹⁰²

Fornærmede må avhøres grundig, og det må foreligge en plan for hvordan avhøret skal gjennomføres. Det skal oppnevnes en bistandsadvokat for fornærmede, dersom dette ikke allerede er gjort. Bistandsadvokaten skal varsles om avhøret, jf. påtaleinstruksen¹⁰³ § 8-10 (4) og (5).

⁹⁹ www.regjeringen.no og Rundskriv nr. 02/018 fra Politidirektoratet (06.11.10)

¹⁰⁰ Undersøkelse av familievoldskoordinatorer høsten 2010

¹⁰¹ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 5

¹⁰² Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 5

¹⁰³ Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen), 1985-06-28

Dersom forklaringen fra fornærmede ikke tas opp på en slik måte at den kan benyttes under hovedforhandlingen, må saken i mange tilfeller henlegges på grunn av manglende bevis. Det er derfor særlig viktig at fornærmede orienteres konkret om formalia, herunder reglene om å kreve fritak fra forklaringsplikt i straffeprosessloven § 122. Det kan også være aktuelt å vurdere om fornærmedes forklaring skal sikres ved et bevisopptak, jf. straffeprosessloven § 270. Riksadvokaten påpeker i sitt rundskriv at det bør det tas lyd og bildeopptak av avhør av fornærmede.¹⁰⁴ Problemstillingene knyttet til hvilke bevis som kan benyttes under hovedforhandlingen, vil bli gjort rede for i avhandlingens kapittel 6.

Dersom mistenkte ikke blir pågrepet anbefaler Riksadvokaten, at politiet venter med mer omfattende avhør til de har skaffet seg en viss oversikt over saken, slik at vedkommende eventuelt kan konfronteres med avvikende opplysninger. Riksadvokaten påpeker at avhør av mistenkte må være godt planlagt, og at det bør gjøres opptak av avhøret med lyd og bilde. Fornærmede bør også varsles om avhøret, jf. påtaleinstruksen § 8-5.¹⁰⁵

Vitner utenfor familien som kan ha kjennskap til forholdet bør også, ifølge Riksadvokaten, avhøres. Dette kan være naboer, øvrige familiemedlemmer eller for eksempel personale ved krisesenter.¹⁰⁶ Riksadvokaten påpeker også at skriftlige nedtegnelser som kan kaste lys over saken bør innhentes, som for eksempel brev, tekstmeldinger, e-poster eller journaler fra lege eller psykolog.¹⁰⁷

Det bør alltid undersøkes om fornærmede har inngitt anmeldelser tidligere, og slike saker må innhentes. Videre bør politiet alltid via politiets logg undersøkes om politiet tidligere har rykket ut til fornærmedes bolig. Dette er svært viktig ettersom politiet registrerer alle henvendelser de rykker ut på, også de utrykningene som aldri ender med at det blir opprettet sak.¹⁰⁸

¹⁰⁴ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 5

¹⁰⁵ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 6

¹⁰⁶ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 6

¹⁰⁷ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 7

¹⁰⁸ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 7

En av politiets viktigste oppgaver ved etterforskningen av familievoldssaker er å sikre nok bevis, slik at det på denne måten kan tas ut tiltale. Bevissikringen er, som det skal gjøres rede for nedenfor, også viktig med tanke på straffesaken.

5.3 Påtale

I det følgende gjøres det rede for hvordan påtalespørsmålene i saker vedrørende vold i nære relasjoner skal håndteres. Ifølge Riksadvokaten bør det i saker om familievold, gå raskt å treffe påtaleavgjørelse. Riksadvokaten uttaler videre at det bør tilstrebes at samme person har påtaleansvaret for saken fra etterforskningens oppstart til den er ferdigbehandlet.¹⁰⁹

Straffeloven § 219 er, som nevnt tidligere, den primære bestemmelsen for saker om vold i nære relasjoner. Bestemmelsen gir en bedre mulighet for å fange opp kompleksiteten og helheten i det straffbare forholdet. Som det er gjort rede for tidligere, skal bestemmelsen derfor ikke anvendes i konkurrans med bestemmelsene om legemskrenkelser, trusler, tvang eller frihetsberøvelse. Bestemmelsen kan imidlertid vurderes å benyttes i konkurrans med spesialbestemmelser som har høyere strafferamme.¹¹⁰

Saker om familievold skal i alminnelighet ikke henlegges før alle naturlige etterforskingsskritt er forsøkt. Riksadvokaten understreker at ressursmangel ikke gir grunn til henleggelse. Manglende eller tilbaketrukket påtalebegjæring fra fornærmede, gir heller ikke grunnlag for henleggelse. Dersom saken likevel blir henlagt, skal fornærmede underrettes om henleggelsen. Riksadvokaten uttaler at henleggelsen bør underrettes til fornærmede i form av et personlig brev fra politiet. Det bør også vurderes å gi en nærmere begrunnelse for henleggelsen, enten skriftlig eller i form av et møte med fornærmede og bistandsadvokaten.¹¹¹

¹⁰⁹ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 8

¹¹⁰ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 8

¹¹¹ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 9

Fornærmede kan klage på en eventuell henleggelse fra politiet, jf. straffeprosessloven § 59a. Henleggelsen vil da bli vurdert av statsadvokaten. Dersom det er statsadvokaten som har henlagt saken, kan fornærmede klage på henleggelsen til Riksadvokaten, jf. straffeprosessloven § 59a.

5.4 Avsluttende bemerkninger

Det er i dette kapittelet redegjort for hvordan de formelle retningslinjer er trukket opp av Riksadvokaten for politiets arbeid med saker vedrørende vold i nære relasjoner. Familievoldssaker kjennetegnes ved at det kan være vanskelig å sikre nok bevis for å kunne ta ut tiltale. Politiets arbeid med disse sakene, må derfor legges opp med tanke på å sikre flest mulig bevis. Det er videre viktig at etterforskningen legges opp på en slik måte at det ikke får betydning for den videre saksgangen at fornærmede ikke lengre ønsker å samarbeide med politiet.

6 Straffesaken

I det følgende gjøres det rede for hvordan familievoldssaker skal behandles i retten. Det fokuseres på spørsmålene knyttet til hvilke bevis som kan anvendes i en eventuell straffesak, samt hva som er særlig vanskelig med bevisspørsmålene i slike saker. Det vil ikke gjøres rede for de alminnelige straffeprosessuelle reglene knyttet til en straffesak. Dette ettersom disse reglene ikke er særlige for familievoldssakene og av hensyn til avhandlingens begrensede omfang.

Det er etter generelle straffeprosessuelle prinsipper¹¹², viktig at aktor får frem et nøkternt, men samtidig totalt og riktig bilde av omfanget av det straffbare forholdet for retten. Det bør også vurderes om leger som har undersøkt fornærmede, bør avhøres under hovedforhandlingen for å belyse skader fornærmede kan ha fått som følge av mishandlingen. Videre bør det vurderes om eventuelle psykiske skader skal bevisføres.¹¹³

Det må ifølge Riksadvokaten, påstås streng straff for familievold, særlig dersom tilfellet er grovt.¹¹⁴

6.1 Bevisspørsmål i saker om vold i nære relasjoner

Det fokuseres i dette kapittelet på spørsmålene knyttet til hva som kan benyttes som bevis i familievoldssaker. Videre gjennomgås hva som gjør bevisspørsmålene vanskelige i slike saker.

Etter straffeloven § 219, jf. § 77 er påtalen offentlig. Dette betyr at påtalespørsmålet er uavhengig av om fornærmede ønsker å anmelde forholdet eller ikke. I de sakene hvor politiet tar ut tiltale mot fornærmedes ønske, vil fornærmede i mange tilfeller ikke ønske å bidra til å opplyse saken. Etter straffeprosessloven § 108 plikter enhver etter innkalling, å møte som vitne og forklare seg overfor retten. Etter straffeprosessloven

¹¹² Se eks. Hov 2007 og Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 10

¹¹³ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 10

¹¹⁴ Riksadvokatens rundskriv 3/2008 s. 10

§ 122 er siktedes nåværende og tidligere ektefelle, og nåværende og tidligere samboere imidlertid fritatt for vitneplikt.

Hensynet bak reglene om fritak fra vitneplikt er at siktedes nærstående skal slippe å bidra til å felle sin samlivspartner, på samme måte som også siktede er beskyttet mot å bidra til å felle seg selv jf. straffeprosessloven §§ 90 og 91. Selv om fornærmede er fritatt for vitneplikt, er fornærmede ikke fritatt for møteplikt. Dette er fastslått av Høyesterett ved kjennelse inntatt i Rt. 2004 s. 1719. Dette innebærer at fornærmede må møte for retten, men kan nekte å forklare seg. Dette fører til at bevissituasjonen i saker om vold i nære relasjoner kan bli vanskelig. Ettersom vold i nære relasjoner som regel skjer i hjemmet og uten vitner, er ofte fornærmede det eneste vitne til hendelsene og fornærmedes forklaring er dermed et sentralt bevis i straffesaken. Det oppstår derfor et spørsmål om man i slike tilfeller kan lese opp fornærmedes tidligere avgitte politiforklaringer. Dette som erstatning for at fornærmede ikke forklarer seg for retten. Det vil redegjøres for i hvilke tilfeller dette kan tillates, nedenfor.

Spørsmålet gjør seg også gjeldende i de tilfellene hvor fornærmede selv har anmeldt forholdet. Dersom anmeldelsen er inngitt en tid etter at det straffbare har skjedd, er ofte synlige merker etter mishandlingen forsvunnet, og fornærmedes forklaring er dermed det viktigste beviset. Dersom fornærmede senere trekker anmeldelsen tilbake, har politiet ofte ikke andre bevis enn fornærmedes forklaring. I de tilfellene hvor fornærmede senere har trukket anmeldelsen tilbake, ønsker ofte fornærmede å benytte seg av sin rett til ikke å forklare seg, jf. straffeprosessloven § 122. Det oppstår også i slike tilfeller, et spørsmål om hvorvidt fornærmedes tidligere politiforklaringer kan leses opp under en eventuell hovedforhandling.

6.1.1 Særlig om adgangen til å lese opp tidligere politiforklaringer

Det redegjøres for hvorvidt det er adgang til å benytte politiforklaringer som bevis i saker vedrørende vold i nære relasjoner. Fornærmedes rett til å nekte å forklare seg, jf. straffeprosessloven § 122, fører til at påtalemyndigheten i mange tilfeller ønsker å lese opp fornærmedes tidligere avgitte politiforklaringer som bevis under hovedforhandlingen. I slike tilfeller kan siktedes rett til å krysseksaminere vitner bli

krenket.¹¹⁵ De rettslige spørsmålene knytter seg til rekkevidden av straffeprosessloven §§ 296 og 297 om opplesning av politiforklaringer, i forhold til sikredes rettigheter etter EMK art. 6.

EMK art. 6 stiller krav til siktedes rettigheter i saken. Etter bestemmelsen har siktede rett på ”*fair trial*”. Videre følger det av art. 6 nr. 3d at siktede har rett:

”...to examine or have examined witnesses against him and to obtain the attendance and examination of witnesses on behalf under the same conditions as witnesses against him.”

Bestemmelsen kan virke absolutt, men etter praksis både etter norsk rett og etter Den Europeiske Menneskerettighetsdomstolen, EMD, skal bestemmelsen ses i sammenheng med det generelle prinsippet om ”*fair trial*”. Bestemmelsen gir derfor ingen ubegrenset rett til å eksaminere vitner, og oppstiller ikke et absolutt forbud mot opplesning av tidligere avgitte politiforklaringer. Det avgjørende er om tiltalte i sum har blitt gitt en ”*fair trial*”.¹¹⁶ Vurderingstemaet er hvorvidt en fellende dom bare, eller i avgjørende grad, vil være basert på vitneforklaringer som er avgitt av personer som den tiltalte ikke har hatt anledning til å avhøre. Dette vurderingstemaet er lagt til grunn både etter norsk rettspraksis¹¹⁷ og etter praksis fra EMD¹¹⁸.

Det er viktig at politiforklaringen er foretatt på en korrekt måte. Det understrekes at dette gjelder i alle typer saker. Problemstillingen gjør seg imidlertid særlig gjeldende ved avhør av fornærmede i saker vedrørende vold i nære relasjoner. Dette ettersom fornærmede i slike saker, alltid har en rett til ikke å forklare seg for politiet, jf. straffeprosessloven § 122. Politiet må derfor allerede ved første møte med fornærmede, gjøre oppmerksom på rettigheten etter straffeprosessloven § 122. Dersom et vitne ikke er gitt en orientering om sine rettigheter til å nekte å forklare seg etter

¹¹⁵ Matningsdal 2007 s. 16

¹¹⁶ Kjelby 2004 s. 14

¹¹⁷ Bla. Rt. 2004 s. 1789

¹¹⁸ Bla. *Unterpertinger v. Austria, Luca v. Italy*

straffeprosessloven § 122, kan beviset betraktes som ulovlig ervervet, og beviset kan dermed ikke brukes.

Selv om forklaringen kan anses som ulovlig ervervet, vil ikke andre opplysninger som er blitt kjent og tilgjengelig som følge av forklaringen, uten videre bli vurdert som ulovlige. Kjelby henviser i sin artikkel til Høyesteretts dom inntatt i Rt. 1997 s. 1778, hvor det ble lagt til grunn at en eventuell feil med hensyn til formalia i første avhør kunne repareres ved at fornærmede i et senere avhør ble orientert om sine rettigheter. Han hevder at det ved det nye avhøret antagelig er tilstrekkelig at fornærmede erklærer at det husker innholdet i den forrige forklaringen og vedstår seg denne. Kjelby viser videre til Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt. 2001 s. 689, hvor en politiforklaring ble ansett å være en del av senere rettslige forklaringer. Han presiserer likevel at den tidligere forklaringen bør gjennomgås på nytt med fornærmede, og at dette må under enhver omstendighet foretas dersom det i nye avhør fremkommer korreksjoner eller nye opplysninger til forklaringen.¹¹⁹

6.1.2 Særlig om legeerklæringer som bevis

I en del voldssaker har fornærmede vært til lege kort tid etter krenkelsen har funnet sted. Legeerklæringen vil normalt være overlatt til politiet dersom etterforskning er satt i gang. I de tilfellene hvor fornærmede senere trekker tilbake sitt samtykke til fritak fra taushetsplikt og nekter å forklare seg for retten, oppstår spørsmålet om en tidligere innhentet legeerklæring kan benyttes som bevis i en eventuell straffesak.¹²⁰ I Høyesteretts kjennelse inntatt i Rt. 1990 s. 1221 tok førstvoterende opp dette spørsmålet av eget tiltak og uttalte:

”Begrensingene i hva som kunne dokumenteres av legeerklæringen av ... under enhver omstendighet synes vanskelig å forsvare. Det eksisterer ikke i norsk straffeprosess noe alminnelig forbud mot bevisføring som omfatter annenhånds opplysninger, og jeg kan ikke se at Menneskerettighetskonvensjonen art. 6 inneholder noe slikt forbud(...)Legeuttalelsen (...) ble påbudt sladdet for så vidt

¹¹⁹ Kjelby 2004 s. 14

¹²⁰ Matningsdal 2007 s. 34

den inneholdt referat av fornærmedes uttalelser om skadens årsak. Etter rettsboken er også dette begrunnet i Menneskerettighetskonvensjonens bestemmelser. Retten har her misforstått bestemmelsene. Disse inneholder som nevnt ikke noe generelt forbud mot at retten mottar annenhånds opplysninger.”

Høyesterett har senere fulgt opp avgjørelsen og godtatt at legerklæringer kan benyttes som bevis. Begrunnelsen for dette er at man står overfor et lovlig ervervet bevis. Hensynene som ligger til grunn for bestemmelsen i straffeprosessloven § 122, gjør ifølge Høyesterett, seg ikke gjeldende på dette området.¹²¹

6.1.3 Lyd og bildeopptak

I Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner, Vendepunkt, er det lagt til grunn at det skal gjøres større bruk av politiforklaringer med lyd og bildeopptak. Slike avhør gir, ifølge handlingsplanen, sikkerhet for at alt som forklares kommer med og at belastende avhør kan gjennomføres raskere. Alle politidistrikt har mottatt utstyr slik at de kan foreta slike avhør.¹²²

For mange vitner er det en belastning å forklare seg for retten. I en del saker er det også nødvendig at vitner forklarer seg flere ganger. Dersom forklaringene sikres fra tingretten ved lyd og bildeopptak, og disse tillates brukt ved ankebehandlingen, kan det være tilstrekkelig at fornærmede forklarer seg for retten en gang, samtidig som adgangen til å overprøve tingrettens dom beholdes. Justisdepartementet satt den 21.05.10 ned et lovutvalg som skal vurdere juryordningens fremtid og enkelte andre spørsmål om lagmannsrettens straffesaksbehandling. Utvalget er bedt om å vurdere om det bør være adgang til å spille av opptak fra tingretten til erstatning for nye vitneavhør i lagmannsretten. Utvalget skal også se på hvilke vilkår som bør foreligge for å gi adgang til slik avspilling. Utvalget har frist til 01.06.11 med å gi innstilling til justisdepartementet.¹²³

¹²¹ Rt. 2003 s. 219 og Matningsdal 2007 s. 35

¹²² Status 2010, vendepunkt s. 6

¹²³ Status 2010, vendepunkt s. 6

6.2 Avsluttende bemerkninger

Som det fremgår av drøftelsen ovenfor om hva som kan benyttes som bevis i en straffesak, er det sentrale vurderingstemaet hvorvidt fornærmedes forklaring kan sees på som det hovedsakelige bevis. Dette understreker viktigheten av at politiet og påtalemyndigheten arbeider grundig med saker vedrørende familievold. Det er viktig at arbeidet legges opp på en slik måte at fornærmedes forklaring ikke er det eneste beviset. Det er derfor viktig at fornærmede for eksempel undersøkes av lege, slik at skader fornærmede har fått som følge av familievolden, senere kan benyttes som bevis.

7 Veien videre

7.1 Presentasjon av straffeloven av 2005

Det vil i det følgende kort bli gjort rede for bestemmelsen om vold i nære relasjoner i den nye straffeloven av 2005. Loven er vedtatt av Stortinget, men er ennå ikke er trådt i kraft.

Den nye straffeloven av 2005, viderefører det eksisterende straffebudet om vold i nære relasjoner, i nye bestemmelser i straffeloven av 2005 §§ 282 og 283. Bestemmelsen innebærer ingen realitetsendring fra gjeldende rett. Den nye bestemmelsen i § 282 tilsvarer den nåværende bestemmelsen i straffeloven § 219 (1), og den nye bestemmelsen i § 283 tilsvarer bestemmelsen i den nåværende straffelov § 219 (2). Dette betyr at det som er presentert overfor også vil gjelde for den nye loven, med unntak av det som er sagt om strafferammer og straffenivå. Dette fordi den nye straffeloven inneholder en strengere strafferamme. Etter den nye lovens § 282, er strafferammen fengsel i inntil seks år, mot fire år i dag. Etter den nye lovens § 283 er strafferammen skjerpet til fengsel i inntil 15 år, mot seks år i dag. Straffenivået er også foreslått skjerpet.¹²⁴

Forarbeidene til den nye straffeloven av 2005 kjennetegnes ved at departementet har gått inn i forarbeidene og kommentert hva som burde være straffenivået for ulike straffbare handlinger. En årsak til dette kan være at det i dag allerede finnes ganske strenge strafferammer for volds- og seksuallovbrudd, men at straffenivået er lavt. Departementet ønsker også å skjerpe straffenivået i familievoldssaker, og uttaler i sin innstilling at:

”Straffenivået for mishandling i nære relasjoner generelt bør ligge noe over straffenivået for sammenlignbare voldslovbrudd.”¹²⁵

Departementet begrunner dette med at det i familievoldssaker som regel er tale om krenkelser som foregår over lengre tid. Den psykologiske bindingen mellom

¹²⁴ Ot.ptp. nr. 22 (2008-2009) s. 199

¹²⁵ Ot.ptp. nr.22 (2008-2009) s. 199.

gjerningspersonen og fornærmede gir også lovbruddet svært alvorlig karakter. Fornærmede opplever i tillegg til de enkelte voldshandlingene, frykten for vold og følelsen av å leve under et trusselregime. I tillegg til de konkrete fysiske eller psykiske skadene, skal også den generelle risikoen for langtidsskadevirkninger tillegges vekt ved straffeutmålingen.¹²⁶ Departementet kommenterer straffnivået i flere helt konkrete saker i forarbeidene. Dette illustrerer et ønske fra departementets side om i sterkere grad enn tidligere, å instruere domstolene.

Departementet benytter en sak fra lagmannsretten som illustrasjon. I dommen inntatt i LA-2008-19096 hadde domfelte over en ettårs periode utført minst ti voldshandlinger mot ektefellen. Voldshandlingene innebar slag mot ansiktet og tinningen med knyttet neve, kvelertak, samt trusler om å drepe ektefellen, hennes familie og barna. Retten satte straffen til ni måneders fengsel med henvisning til Rt. 2007 s. 1537.

Departementet uttaler i forarbeidene at straffen i et lignende tilfelle bør ligge rundt et år og seks måneders fengsel.¹²⁷

Det er også foreslått en straffeskjerpelse for de grovere mishandlingssakene. Dette fremgår av den nye straffeloven (2005) § 283. Bestemmelsen setter den øvre strafferammen til fengsel i inntil 15 år. Departementet benytter også her muligheten til å illustrere hvordan de ønsker at straffnivået skal være. I forarbeidene viser de til lagmannsrettens dom inntatt i LB-2007-158268. I denne saken ble fornærmede i en periode på fire år truet og grovt mishandlet av sin tidligere ektefelle. Mishandlingen omfattet også deres to barn. Fornærmede ble utsatt for jevnlig spark og slag mot ansikt og kropp, drapstrusler, trusler med kniv med mer. Straffen ble satt til fengsel i to år og seks måneder. Etter departementets syn burde straffen i lignende tilfeller ligge rundt fire års fengsel.¹²⁸

¹²⁶ Ot.ptp. nr.22 (2008-2009) s. 199

¹²⁷ Ot.ptp. nr.22 (2008-2009) s. 434

¹²⁸ Ot.ptp. nr.22 (2008-2009) s. 434

7.2 Alternative metoder for å håndtere saker om vold i nære relasjoner

Hovedintensjonen bak reglene om vold i nære relasjoner i straffeloven § 219, har vært å bekjempe vold mot kvinner. Hvor vellykket man er i forhold til dette, blir som regel målt i antall arrestasjoner og domfellelser¹²⁹. Det finnes forskere som ikke er enige i denne strategien. Det vil i dette kapitlet kort gjøres rede for andre teorier knyttet til spørsmålene om vold i nære relasjoner. Forslagene vil ikke bli grundig drøftet av hensyn til avhandlingens omfang, men er med for å gi et videre perspektiv.

Skjørten er i boka "Lov og rett mot familievold?" kritisk til det store fokuset på at straffelovgivningen benyttes som den eneste strategien mot familievold. Hun hevder i sin bok at straffeforfølgelse av menn som mishandler, har blitt fremstilt som i ofrenes egentlige interesse. Dette er hun svært kritisk til, og viser til at mange kvinner ofte motsetter seg straffeforfølgning. Skjørten påpeker at lovreformene på dette rettsområdet har ført til at kvinners mulighet til å bestemme om de ønsker involvering fra rettsapparatet eller ei, har blitt sterkt begrenset.¹³⁰ Skjørten stiller videre spørsmålsteget ved virkningene av økt strafferettslig inngripen i familievoldssaker, og reiser spørsmålet om strafferettsapparatet er egnet til å bekjempe denne typen problemer.¹³¹

Forsker Geir Aas stiller også dette spørsmålet i sin doktorgradsavhandling om politiets håndtering av familievoldssaker. Han setter spørsmålsteget ved om det strafferettslige fokuset i debatten om familievold er hensiktsmessig. Han oppfordrer politiet til å etablere en alternativ handlingsplan mot familievold, og uttaler til et intervju at:

*"Det er ofte slik at en straffesak og en eventuell dom i siste instans ikke løser konflikten. I noen tilfeller vil en straffereaksjon faktisk kunne gjøre ting verre, dette har jeg sett selv."*¹³²

Både Skjørten og Aas ønsker å benytte konfliktrådene og metoden restorative justice i sterkere grad. Restorative justice er basert på tre hovedprinsipper: Samfunnets reaksjon på en kriminell handling bør bidra til å gjenopprette så mye som mulig av den skaden

¹²⁹ Skjørten 2002 s. 7

¹³⁰ Skjørten 2002 s. 151

¹³¹ Skjørten 2002 s.7

¹³² <http://www.forskning.no/artikler/2009/desember/237465> (06.11.10)

offeret har blitt utsatt for. Gjerningspersonen bør forstå konsekvensene av sine handlinger og bli oppfordret til å ta ansvaret for dem. Offeret skal få anledning til å fortelle gjerningspersonen direkte hvilke konsekvenser den kriminelle handlingen har hatt for henne, å stille gjerningspersonen spørsmål og deretter sammen med gjerningspersonen finne den beste måten for gjenoppretting av skaden.¹³³ Spørsmålene vedrørende bruken av restorative justice er interessante, men faller utenfor avhandlingen. Temaet er tatt med for å gi et bilde av alternative løsninger på hvordan man skal håndheve brudd på reglene om vold i nære relasjoner.

7.3 Avsluttende bemerkninger

Det er i avhandlingen gjort rede for ulike spørsmål knyttet til vold i nære relasjoner. Det vil i det følgende gjøres rede for de viktigste konklusjonene som kan utledes av drøftelsene ovenfor.

Den viktigste konklusjonen som kan trekkes ut av avhandlingen er at straffeloven § 219 ikke alltid blir anvendt som forutsatt etter ordlyden og etter forarbeidene.

Bestemmelsene som omhandler trusler og legemskrenkelser blir i mange tilfeller benyttet i stedet for straffeloven § 219. Dette kommer tydelig til uttrykk gjennom drøftelsen ovenfor, som blant annet viser til rettspraksis og departementets uttalelser i forarbeidene til den nye straffeloven av 2005. Konsekvensene av at bestemmelsen ikke blir anvendt som forutsatt, er lavere strafferamme, kortere foreldelsesfrist, lavere erstatningsutbetaling til fornærmede i form av oppreisning, samt at fornærmede ikke har et ubetinget krav på bistandsadvokat.

Det kan videre utledes av avhandlingen at strafferammene i saker vedrørende vold i nære relasjoner ikke blir benyttet. Dette underbygges ved at det i juli i år, ble gitt en straffeskjerpelse i straffeloven § 219. Høyesterett har i avgjørelser vist til ovenfor, uttalt at skjerpelsen av straffenivået må skje gradvis. Straffenivået har til nå vært forholdsvis lavt i saker vedrørende vold i nære relasjoner. Strafferammer og straffenivå benyttes av lovgiver for å illustrere alvorlighetsgraden ved overtredelsen av ulike straffebud. At

¹³³ <http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/kampanjer/straff-som-virker-2/restorative-justice.html?id=527591> (06.11.10)

straffenivået er forholdsmessig lavt, kan signalisere at slike saker ikke er så alvorlige. Dette signalet ønsker lovgiver å endre, ved at strafferammene ved den nye straffeloven av 2005, er hevet betraktelig. Det blir interessant å følge utviklingen i rettspraksis på dette området og se om straffeskjerpelsene innebærer en økning av straffenivået.

Det kan videre utledes av avhandlingen, viktigheten av at politiet arbeider grundig med disse sakene. Bevissituasjonen står her i en særstilling ved at volden som regel skjer i hjemmet uten vitner, og at det er et nært forhold mellom fornærmede og voldsutøver. I mange tilfeller ønsker derfor ikke fornærmede å anmelde forholdet. Vold i nære relasjoner er alvorlig kriminalitet, og det er derfor politiet som skal ta avgjørelsen om det skal tas ut tiltale, gjennom reglene om ubetinget offentlig påtale. Dette innebærer at i de tilfellene hvor fornærmede ikke ønsker å samarbeide, er det svært viktig å sikre flest mulig bevis i tillegg til fornærmedes forklaring.

En løsning på problemene knyttet til bevissikring kan være at politiet sikrer alle bevisene ved utrykning. Dersom politiet gjennomfører korrekte avhør av fornærmede på stedet og sikrer bevis av åstedet enten ved å ta bilder eller å filme, kan kanskje dette føre til færre henleggelses saker om vold i nære relasjoner. Det er også viktig at politiet sikrer bevis av eventuelle skader på fornærmede. Ettersom blåmerker ikke vises før etter et par dager, bør politiet innkalle fornærmede til kontroll en ukes tid etter at volden har skjedd. Dette for å sikre at fornærmedes politiforklaring ikke er det eneste sentrale bevis i en eventuell straffesak, slik at forklaringen kan leses opp under hovedforhandlingen.

Hva som kan gjøres med hensyn til anvendelsen av bestemmelsen kan deles i to drøftelser; hva som kan gjøres frem til den nye straffeloven trer i kraft og hva som skjer når den nye loven trer i kraft. Dette ettersom det i forarbeidene til den nye straffeloven, er gitt klarere retningslinjer om at bestemmelsen skal brukes ved alle tilfeller av familievold.

Hvorfor dagens straffelov § 219 (2005) ikke blir anvendt som forutsatt, finnes det ikke et entydig svar på. Det kan imidlertid se ut som bestemmelsen er for lite kjent. Politiet

og påtalemyndigheten benytter seg av reglene de tidligere har lært å anvende. Jeg ser det som derfor helt nødvendig at kompetansen vedrørende denne typen saker heves. Det er svært positivt at Riksadvokaten er oppmerksom på problemstillingen og at han har sendt ut et brev til alle landets politidistrikt og statsadvokatembeter hvor han påpeker problemet. Vi har ennå ikke sett resultatet av dette brevet, men det er mye som tyder på at dette ikke er nok og at det må innføres flere tiltak for å heve kompetansen.

Kompetansen kan heves ved at ordningen med familievoldskoordinatorer faktisk blir gjennomført. Det er viktig at politiet får nok midler, slik at det kan ansettes minst en familievoldskoordinator i hvert politidistrikt som kun skal fokusere på disse sakene.

Jeg ser det også som viktig at kompetansen til rettsadvokater heves. Kursing av statsadvokater, advokater og dommere, kan bidra til å øke kompetansen på dette rettsområdet slik at straffeloven § 219 i større grad blir anvendt som forutsatt.

Kompetansen kan også heves ved å ta inn mer om familievold i politistudiet på politihøgskolen og på masterstudiet i rettsvitenskap. Vold i nære relasjoner er i dag ikke inntatt i læringskravene på jusstudiet. Dette kan også være en av årsakene til at straffeloven § 219 ikke alltid blir benyttet som forutsatt.

Forarbeidene til den nye straffeloven av 2005 gir klare instruksjoner om at bestemmelsene om mishandling i nære relasjoner i den nye loven, skal anvendes i alle saker vedrørende vold i nære relasjoner. Instruksjonen gir imidlertid ingen garantier for at dette vil bli overholdt. Det er derfor viktig å fortsette fokuset på tematikken knyttet til familievold også etter at den nye loven trer i kraft.

8 Litteraturliste

8.1 Lover

- 1814 Kongeriget Norges Grundlov (Grunnloven), 17. mai 1814.
- 1902 Den Almindelige Borgerlige Straffelov (straffeloven), 22. mai 1902 nr. 10.
- 1969 Lov om Skadeserstatning (skadeserstatningsloven), 13. juni 1969 nr. 26.
- 1981 Lov om rettergangsmåten i straffesaker (straffeprosessloven), 22. mai 1981 nr. 25.
- 1999 Lov om styrking av menneskerettighetenes stilling i norsk rett (menneskerettsloven) 21. mai 1999 nr. 30.
- Den europeiske menneskerettighetskonvensjon (EMK) Roma 1950.

8.2 Forskrifter

- 1985 Forskrift om ordningen av påtalemyndigheten (påtaleinstruksen), 28. juni 1985 nr. 1679.

8.3 Forarbeider

- NOU 2003:31 Retten til et liv uten vold.
- Innst. O. Nr. 72 (2004-2005) Innstilling fra justiskomiteen om lov om straff (straffeloven).
- Innst.O.nr.73 (2008-2009) Innstilling fra justiskomiteen om lov om endringer i straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 mv. (siste delproposisjon - slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).
- Innst.314 L (2009-2010). Innstilling fra justiskomiteen om endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).
- Kongelig resolusjon 29. august 2001.
- Ot.prp. nr.33 (1993-1994) (endringslov) Straffeprosessloven mv. (styrking av kriminalitetsofres stilling).

- Ot.prp. nr. 113 (2004-2005) Løsgjengerloven og om endringer i straffeloven mv. (eget straffebed mot vold i nære relasjoner mv.)
- Ot.prp. nr.11 (2007-2008) Straffeprosessloven mv. (styrket stilling for fornærmede og etterlatte).
- Ot.prp. nr. 22 (2008-2009) Straffeloven 20. mai 2005 nr. 28 (siste delproposisjon – slutføring av spesiell del og tilpasning av annen lovgivning).
- Prop.97 L (2009-2010) Endringer i straffeloven 1902 mv. (skjerping av straffen for drap, annen grov vold og seksuallovbrudd).

8.4 Dommer

- Rt. 1974 s. 1121
- Rt. 1990 s. 1221
- Rt. 1997 s. 1778
- Rt. 2001 s. 689
- Rt. 2003 s. 219
- Rt. 2004 s. 844
- Rt. 2004 s. 1719
- Rt. 2004 s. 1789
- Rt. 2005 s. 289
- Rt. 2005 s. 929
- Rt. 2005 s. 1749
- Rt. 2007 s. 1537
- Rt. 2008 s. 1502
- Rt. 2009 s. 1412
- Rt. 2009 s. 1423
- Rt. 2010 s. 129
- Rt. 2010 s. 949

- LB-2007-158268
- LB-2008-148401

- LA-2008-19096
- LG-2009-119884
- LA-2009-135169
- LG-2009-157194
- LA-2009-162202
- LB-2009-196744
- LH-2010-22406

8.5 Dommer fra EMD

- Case of Luca v. Italy, 2001-02-27. Lovdata: EMD (Sammendrag).
- Case of Unterpertinger v. Austria, 1986-11-24. Lovdata: EMD (Sammendrag)

8.6 Litteratur

- Andenæs, Johs. 5 utg. ved Matningsdal, Magnus og Riber-Moen, Georg Fredrik. *Alminnelig strafferett*, Oslo 2005.
- Dahl, Tove Stang. *Kvinneverett 1*, Oslo 1985
- Eckhoff, Torstein og Helgesen, Jan E. *Rettskildelære*, 5. utgave, Oslo 2001.
- Hov, Jo. *Rettergang 1*, Oslo 2007.
- Kjelby, Gert Johan. *Bevissikring og bevisførsel i familievoldssaker – særlig om adgangen til opplesning av tidligere avgitte forklaringen*. I: Tidsskrift for strafferett 2004 s. 7, (TFST-2004.7) (Sitert fra Idunn.no 20.10.2010).
- Matningsdal, Magnus. *Kommentar til straffeloven*. I: Norsk lovkommentar nettversjon. (sitert 15.09.10).
- Matningsdal, Magnus. *Norsk spesiell strafferett*, Oslo 2010.
- Matningsdal, Magnus. *Siktedes retts til å eksaminere vitner*, Oslo 2007.
- Skjørten, Kristin. *Lov og rett mot familievold*, Oslo 2002.

8.7 Rundskriv

- Riksadvokatens rundskriv 1/2010, www.riksadvokaten.no (25.10.10).
- Riksadvokatens rundskriv 3/2008, www.riksadvokaten.no (01.10.10).
- Rundskriv nr. 02/018 fra Politidirektoratet, www.regjeringen.no (06.11.10).

8.8 Andre kilder

- Artikkel hentet fra: <http://web.retriever-info.com/services/webdocument.html?documentId=00272820101029136720323&serviceId=2> (04.11.10).
- Artikkel fra aftenpostens nettutgave: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/article3827013.ece> (06.11.10).
- Artikkel vedrørende doktorgradsavhandling om politiets arbeid med familievoldssaker: <http://www.forskning.no/artikler/2009/desember/237465> (06.11.10).
- Brev fra Riksadvokaten datert 04.06.10.
- JURKs årsrapport 2010 (under utarbeidelse).
- JURKs årsrapport 2009.
- JURKs årsrapport 2007.
- JURKs undersøkelse av familievoldskoordinatorene høsten 2010.
- JURKs bidrag til skyggerapport til Norges 8. rapport på FNs konvensjon om å avskaffe alle former for diskriminering mot kvinner til FNs Kvinnekomité.
- Kvinnepanelets rapport, http://www.regjeringen.no/upload/BLD/Rapporter/2010/Kvinnepanelets_rapport_2010.pdf (16.11.10).
- Oppnevning av kvinnepanelet: <http://www.regjeringen.no/nb/dep/bld/pressesenter/pressemeldinger/2010/Kvinnepanelet.html?id=592578> (16.11.10)
- Om restorative justice:

<http://www.regjeringen.no/nb/dep/jd/kampanjer/straff-som-virker-2/restorative-justice.html?id=527591> (06.11.10).

- Se Soria-Moria II:
http://www.regjeringen.no/nb/dep/smk/dok/rapporter_planer/rapporter/2009/politisk-plattform-for-flertallsregjerin.html?id=579058 (06.11.10).
- Statistikk fra krisesentersekretariatene:
<http://krisesenter.com/statistikk/statistikk.html> (08.11.10).
- Statistikk fra politiet: <http://www.politi.no/kripos/statistikk/drap/> (06.11.10).
- Statistikk fra politiet:
https://www.politi.no/vedlegg/lokale_vedlegg/politidirektoratet/Vedlegg_585.pdf (06.11.10).
- Status 2010 – Handlingsplanen mot vold i nære relasjoner (2008-2011) (www.regjeringen.no).
- Tina Nordstrøm juridisk rådgiver på JURK, leste gjennom avhandlingen 01.11.10 og kom med forslag til strukturelle endringer. Avhandlingen er endret på noen punkter i henhold til disse kommentarene.
- Vendepunkt – Regjeringens handlingsplan mot vold i nære relasjoner (2008-2011 (www.regjeringen.no).